

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Právo a právní věda

Katedra dějin státu a práva

Diplomová práce

**Právní postavení Romů v Protektorátu
Čechy a Morava**

Hana Chrastinová

2010/2011

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Právní postavení Romů v Protektorátu Čechy a Morava zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury“.

Ve Vyškově 15. června 2011

.....

podpis

Ráda bych poděkovala JUDr. Bc. Jaromíru Tauchenovi, Ph.D., LL.M. Eur.Int. za vedení práce, odborné konzultace a připomínky k textu.

Obsah

1 Úvod	5
2 Rasový antisemitismus a nacistická ideologie	7
2.1 Rasová politika nacistického Německa a její zásady	9
2.2 Pojem „Cikán“ a „Žid“	12
2.3 Srovnání právního postavení Romů a Židů	16
3 Právní postavení Romů před vznikem Protektorátu	21
3.1 Řešení cikánské otázky v Československu	22
3.2 Postavení Romů ve Třetí říši.....	30
4 Právní postavení Romů v Protektorátu	35
4.1 Zákaz kočování a nucené usazení	37
4.2 Zákon o preventivním potírání zločinnosti	39
4.3 Další vybraná proti-romská opatření	46
4.4 Nacistická perzekuce majetku Romů	49
5 Internace Romů v Protektorátu	52
5.1 Kárné pracovní, sběrné a cikánské tábory	52
5.1.1 Tábor v Letech.....	53
5.1.2 Tábor v Hodoníně.....	57
5.1.3 Rozdíl mezi kárnými pracovními, sběrnými a cikánskými tábory.....	59
5.2 Himmlerův výnos o transportech Romů do Osvětimi.....	60
6 Závěr	66
7 Resumé	70
8 Prameny	72
8.1 Monografie a časopisy	72
8.2 Články z online zdrojů	73
8.3 Ostatní internetové zdroje	74
8.4 Právní předpisy a judikatura	75

1. Úvod

Příběh Romů v Evropě se započal před dávnými staletími a jeho vývoj, peripetie i současná podoba je zvláštním svědectvím o jedné menšině. Postavení Romů prošlo dramatickými zvraty od tolerance přes pokusy o jejich vyhubení ke snaze o jejich asimilaci. Jediná podobná snaha však nikdy neuspěla dokonale a Romové do dnešních dnů často zůstávají na okraji naší společnosti jako v minulých staletích.

Ačkoli se práce zaměřuje na právní postavení Romů v Protektorátu Čechy a Morava, považuji za důležité stručně nastínit dějiny Romů na našem území a formování rasismu a antisemitismu v 19. a 20. století, neboť to vše mělo značný vliv na jejich osud. Na romskou menšinu bylo vždy nahlíženo s předsudky a není možné ji plně charakterizovat, aniž bychom se alespoň stručně neseznámili s tím, co jim předcházelo.

Práce si klade za cíl, seznámit jeho čtenáře s Německem nadiktovanou pseudolegislativou zaměřenou na úplné vyřazení Romů ze společnosti a s vývojem právních norem, které byly na tuto menšinu zaměřeny.

System expropriace a izolování byl součástí tzv. „konečného řešení romské otázky“, jež vyvrcholilo vyvražďováním Romů v cikánských a posléze koncentračních táborech. Právě genocidní politice je věnována poslední částí.

Práce je rozdělena na kapitoly, hlavní osu tvoří čtyři kapitoly. Myšlenkově je text věnován čtyřem oblastem – formování rasismu a antisemitismu, historii Romů v Československu, jejich právnímu postavení v době Protektorátu Čechy a Morava a totální expropriaci vrcholící fyzickou likvidací. Pro snazší orientaci a práci s textem jsou v přílohách uvedeny nejdůležitější zákony mající vliv na právní postavení Romů v protektorátu.

Pro zpracování diplomové práce jsem čerpala ze zákona, důvodových zpráv k nim, prováděcích předpisů, nařízení vlády, německých zákonů, literatury, a to včetně cizojazyčné literatury a internetových zdrojů. Velkou oporou pro vytváření práce se staly především knihy Ctibora Nečase (hlavně *Holocaust českých Romů*), který patří mezi přední osobnosti věnující se postavení romské menšiny v období protektorátu.

Česká historiografie začala psát o romském holocaustu poměrně záhy. Jednou v polovině 50. let a několikrát v průběhu let šedesátých. Vesměs však šlo o pouhá konstatování, která byla zveřejňována jen namátkově. Dosavadní badatelská práce o

holocaustu Romů je zatím značně neúplná. Tak zatímco paměť Židů na holocaust během druhé světové války začala být uchovávána už během tohoto hrůzného procesu především samotnými Židy, lidmi, kteří všemi možnými formami zachycovali konkrétní projevy a fakta, u genocidy Romů nic takového nebylo. Zatímco desítky, možná stovky historiků hned po válce začali sbírat fakta a skládali po válce obraz židovského holocaustu, takže dnes jsou k dispozici miliony stránek dokumentů a statisíce hmotných dokladů a ještě stále tato práce nekončí, u holocaustu Romů se tak nedělo.

Má to jistě řadu příčin. Když se zdecimovaná romská menšina vrátila do svých zemí, ocitla se stejně jako před válkou na okraji společnosti. Romové neměli mezi sebou vzdělané lidi, kteří by uchovali a prezentovali paměť na tuto genocidu a postarali se o to, aby neupadla v zapomnění. V českých zemích došlo prakticky k vyvraždění celé jedné velké skupiny českých a moravských Romů, kteří žili usedle mezi ostatním obyvatelstvem a byla tak násilně přerušena jejich přirozená integrace do společnosti.

Abychom předešli gramatickým nesrovnalostem, je důležité zmínit, že ve své práci používám dvojího označení „Rom“ a „Cikán“ (místy s malým počátečním písmenem). Obojí označuje jedinou etnickou skupinu, ale význam je v konečném důsledku různý. Pojem „Rom“ je autonymem (název, kterým příslušníci jakékoli skupiny nazývají sami sebe), v tomto případě jde o etnický název. Zatímco v případě pojmu „Cikán“ se jedná a exonymum (název, kterým příslušníky skupiny nazvali nebo nazývají ostatní) a většina Romů jej vnímá jako urážku.¹ Označení „Cikán“ ve své práci používám z důvodu zachování původního znění právních předpisů a publikací, ze kterých jsem čerpala.

---

¹HORVÁTOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů..* Projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s. 2002. s. 191. Dostupné také z: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/17.pdf>>

2. Rasový antisemitismus a nacistická ideologie

Pod pojmem antisemitismus si většina lidí obecně představí pouze nepřátelství vůči Židům. Na úvod mé práce tedy pokládám za důležité přesně definovat antisemitismus. Slovem antisemitismus označujeme takové postoje a projevy, které představují rasovou, národnostní a náboženskou nesnášenlivost či nenávist vůči Židům. V doslovném překladu slova antisemitismus dojdeme k odporu („anti“) vůči Semitům, což se vztahuje také na Araby a další národy. Termín je tedy vnitřně rozporný s nejčastějším využitím slova ve smyslu „protižidovství“. I když je tradice antisemitského jednání mnohem starší, poprvé toto slovo užil ve své knize roku 1879 německý protižidovský aktivista Wilhelm Marr². Do té doby byl spíše vžit pojem antijudaismus vycházející hlavně z rozporu mezi křesťanstvím a judaismem.³

Fenomén antisemitismu je pradávný, s jeho projevy se setkáváme ve starověkém Řecku stejně jako ve středověké křesťanské Evropě, v moderním světě 19. století i postmoderním světě současnosti. Jeho příčiny a projevy se však v průběhu věků lišily, vyvíjely. Postupně se však vytvářely určité vzorce, stereotypy, které jsou ve společnosti přítomné doposud. Moderní antisemitismus na sebe bral nejrůznější podoby: byl to například antisemitismus „protikapitalistický“, kdy byli Židé označováni za tvůrce liberalismu a kapitalismu; antisemitismus jakožto obviňování Židů z mravního úpadku společnosti (šíření ateismu, alkoholismu, propagování darwinismu); antisemitismus protirevoluční (Žid jako ztělesnění revolucionáře a volnomyšlenkáře); antisemitismus nacionální, antisemitismus jakožto idea světového židovského spiknutí a konečně antisemitismus rasový (zdůrazňující nadnárodní rodinné vazby, tzv. „pouto krve“).⁴

---

² Narodil se 1819 v Magdeburgu, zemřel v roce 1874 v Hamburku. Byl německým agitátorem a spisovatelem.

³ PAVLÁT, L. *Židé: Dějiny a kultura*. 4. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. s. 16.

⁴ Definice rasismu: politická teorie a ideologie, která vznikla v souvislosti s rozvojem biologie a Darwinovy teorie boje o přežití. Vychází z xenofobních názorů, které se ukázaly jako vědecky neopodstatněné. V dějinách způsobily tyto předsudky několik válek a smrt desítek až stovek milionů lidí. Orientalista a diplomat Joseph Arthur Comte de Gobineau (1816 - 1882) tvrdil, že míchání ras vede k neschopnosti udržet pokrok, neboť existují tzv. vyšší a nižší rasy. Nejvyšší rasou je pro Gobineau rasa bílá, nejnižší židovská, úpadek lidstva je způsoben degenerací nejvyšší rasy - obdobná stanoviska zastával i britský anatom Robert Knox (1798 - 1862). Rozvinutí myšlenek Arthura de Gobineau lze nalézt v díle *Základy XX. století*, jehož autorem je v Německu žijící anglický spisovatel a filozof Houston Stewart Chamberlain (1855 - 1927). Ten označil za nejvyšší rasu národ německý - protipólem byla rasa židovská - a tvrdil, že mezi vyššími a nižšími národy musí dojít ke konečnému zúčtování. S rasismem souvisí i jeho zvláštní podskupina - antisemitismus, nenávist vůči semitským národům, zejména pak Židům. Jako podklad pro

Počátky nenávisti vůči Židům sahají tedy hluboko do historie. Existuje více teorií proč tomu tak bylo. Základní teorie je taková, že kořeny pronásledování Židů souvisí s ukřižováním Ježíše Krista. Prvotní katolické přesvědčení otců kostela, kteří byli prohlášeni za svaté, se stalo základním stanoviskem katolického kostela. Dokonce bylo zvěstováno: „Kdo zabije Žida, smíří Kristovu smrt.“ Tak byly miliony Židů zabity s dobrým svědomím. Další zajímavá teorie hovoří o spiknutí židů proti celému světu. Ta čerpá z obsahu Talmudu, „bible“ židů. Přestože židé vyhlašují svou oddanost Starému zákonu, opravdový základ židovské víry není Starý Zákon jako takový, ani Pentateuch, ale Talmud. Talmud se skládá z 63 knih v 524 kapitolách a je často tištěn v 18 velkých svazcích. Byl sepsán rabíny mezi roky 200 n.l. – 500 n.l. Obsahuje hlavně všechny židovské zákony ve vztazích mezi sebou a také ve vztazích Židů vůči nežidům. Talmud říká, že pouze Židé jsou pravé lidské bytosti a nežidé jsou „gojímové“ (to znamená dobytek nebo zvířata). Možná díky této víře a ochotě Židů jednat podle ní, existuje „antisemitismus“ a možná je to důvod, proč Židé byli nenáviděni a nakonec vyhnáni z každého národa, u kterého se aspoň jednou usídlili.

Ideologie německého národního socialismu byla založena na představě o nadřazenosti německé árijské rasy nad ostatními národy. Nacisté čerpali právě z tradice evropského rasismu a moderního antisemitismu, který se vyvinul v druhé polovině 19. století, a z pseudovědeckých teorií o potřebě rasové hygieny, udržování čistoty rasy, které od přelomu století - a nejen v Německu - vzkvétaly. Nejen Židům, ale i Cikánům byla v nacistickém myšlenkovém světě přisouzena role hlavního protivníka, kterého je třeba v boji za vítězství německé rasy zdolat. Židé a Cikáni byli v rasistických představách Adolfa Hitlera považováni za podřadný národ, neschopný vlastní tvůrčí aktivity a pouze parazitující na árijských národech.⁵

Rasové myšlení stálo v jádru nacistického světonázoru. Německá rasa tak byla oprávněna k vládě nad ostatními národy. Tato rasa byla prý tvůrčí, Němci měli být

---

stíhání židovského národa ve 20. století sloužil podvrh ruské tajné policie nazvaný *Protokoly siónských mudrců*, podle kterého prý chtějí Židé ovládnout svět. Ani dnes však není rasistická ideologie mrtvou, i po roce 1945 se některé státy myšlenkami rasismu řídily nebo řídí. Na konci 20. století se objevila řada menších skupin a politických stran s rasistickými myšlenkami a ideologiemi, které se udržují a šíří po celém světě. (HEYWOOD, A. *Politologické ideologie*. 2. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 236.)

⁵ Institut Tereziánské iniciativy. *Nacistická ideologie*. [online]. poslední úpravy 2. 9. 2001. [citováno 2011-04-23] Dostupné z: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/jew/general/general1>>

ztělesněním mužnosti, odvahy a charakteru. Mnoho vědců podlelo rasovým představám a snažilo se tyto skutečnosti doložit. Avšak ani měřením lebečního indexu (sklonu lebky), ani analýzou složení krve, ani žádnou jinou metodou se to nedařilo.

Ve své životopisné a programové knize *Mein Kampf* Adolf Hitler otevřeně zveřejnil svou ideologii, založenou na představě o nadřazenosti německého národa a na potřebě vybojovat pro něj životní prostor (*Lebensraum*) na východě. Nacistické myšlení obsahovalo jisté prvky eschatologie. V konečném boji na život a na smrt měl německý národ zvítězit a pod vedením vůdce založit novou neporazitelnou říši, v níž by se plně rozvinuly tvůrčí vlastnosti německé rasy. Nacisté a s nimi též většina moderních nacionalistů a antisemitů sdíleli představu národu jako organismu, který musí být stmelen a zbaven všech parazitů. Nacisté se tak stavěli do pozice lékaře, který léčí nemocnou společnost. Národ měl být podle nich očištěn od všech rozkladných prvků, jejichž ztělesněním byla v nacistických představách židovská i cikánská rasa a jejich negativní vliv na společnost.

2.1. Rasová politika nacistického Německa a její zásady

Biologie i lékařské vědy hrály v nacistické ideologii důležitou roli. Sám Hitler byl oslavován jako velký lékař německého národa a o své revoluci mluvil jako o „*konečném kroku v překonání historicismu a poznání čistě biologických hodnot*“. Dne 5. dubna 1933 požádal Hitler německé lékaře, aby se s veškerým nasazením postavili do předvoje řešení rasové otázky: rasová hygiena podle něj měla být úkolem pro německé doktory.⁶

Vědecký rasismus je starší, než by se na první pohled mohlo zdát. V době osvícenství bylo mnoho zastánců teorie, že rasa je výsledkem působení podnebí či nemoci, zároveň jich bylo mnoho přesvědčeno o tom, že všechny lidské rasy jsou si rovny co do důstojnosti i povahy. Ještě v první polovině 19. století zůstával v Evropě pojem „rasy“ jako předmět vědecké disciplíny relativně málo podstatný. Až v druhé polovině 19. století se začali badatelé problémem rasy zabývat podrobněji. V té době byla již věda v západní kultuře významnou metaforou a očekávalo se od ní i řešení sociálních problémů. Zlomovým okamžikem bylo vydání Darwinovy knihy *O původu druhů* v roce

---

⁶ PROCTOR, N. *Rasová hygiena*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. s. 73.

1859. Před Darwinem bylo těžké argumentovat proti židovsko-křesťanské představě o jednotě lidstva, založené na jedinečném stvoření Adama a Evy. Podle Darwinovy teorie se ale lidé vyvíjeli po stovky tisíc let, a lidské rasy se vydaly různým směrem proto, že se adaptovaly na různá místní prostředí.⁷

Německá eugenika či rasová hygiena byla hnutím, které začalo vznikat ke konci 19. století v reakci na obavy z degenerace, která měla být způsobena zaprvé lékařskou péčí o slabé jedince, která se do přirozeného boje o přežití začala vměšovat, a zadruhé tím, že se chudí a nepřizpůsobiví lidé začali množit rychleji než lidé zdraví a talentovaní.⁸ Jedním ze zastánců této teorie byl německý lékař Alfred Ploetz⁹, který zavedl pojem rasové hygieny (*Rassenhygiene*), která se neměla ohlížet jen na dobro jednotlivce, ale celé rasy. Byl také jedním ze zakladatelů Spolku pro rasovou hygienu, který byl založen roku 1905 a měl se zasazovat o zlepšování lidské rasy.¹⁰ Počet členů v prvních dvou desetiletích 20. století rostl a rasová hygiena se postupně stala všeobecně uznávanou součástí německých lékařských věd.

Počátky německého výzkumu Cikánů sahají k Alfredu Dillmanovi, bavorskému vládnímu úředníkovi, který založil v roce 1899 v Mnichově Informační službu o Cikánech, později přejmenovanou na Říšský úřad kriminální policie pro boj proti cikánskému zlořádu. Z podnětu ministerstva vnitra založil roku 1936 Dr. Robert Ritter¹¹ hlavní nacistickou instituci zabývající se výzkumem Cikánů. Ta se o rok později etablovala jako výzkumné pracoviště pro rasovou hygienu a biologii obyvatelstva u

---

⁷ Blíže o původu a počátcích rasové hygieny: PROCTOR, N. *Rasová hygiena*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. s. 17-72.

⁸ PROCTOR, N. *Rasová hygiena*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. s. 73.

⁹ Alfred Ploetz se narodil v Německu v roce 1860 a zemřel v dubnu roku 1940. Působil jako lékař, biolog, zabýval se výzkumem eugeniky a jako první začal používat pojem „rasová hygiena“. V roce 1933 založil Říšský ministr vnitra „Odborný poradní výbor pro populační a rasovou politiku“ jehož členem se stal i Ploetz. Tento výbor měl za úkol radit nacistům s prováděním a prosazováním právních předpisů týkající se rasové eugeniky a s tím souvisejících problémů. (RICKMANN, A. S. *Rassenpflege im völkischen Staat, Vom Verhältnis der Rassenhygiene zur nationalsozialistischen Politik*. 2002. 377 s. Disertační práce. Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn. Vedoucí práce Professor Dr. M. Schneider. s. 331. Dostupné také: < <http://hss.ulb.uni-bonn.de/2002/0091/0091.htm>>)

¹⁰ Uchazeči o členství ve spolku museli slíbit, že pokud by se ukázali nějak nevyhovujícími, vzdali by se vstupu do manželství.

¹¹ Robert Ritter se narodil roku 1901 a zemřel v roce 1951. Působil jako psycholog a psychiatr. Je známý díky svému výzkumu Cikánů.

Říšského zdravotnického úřadu ministerstva vnitra. Ritter a jeho spolupracovníci publikovali o cikánské otázce mnoho článků a navrhovali řešení cikánské otázky.¹²

Za pomoci genealogie, otisků prstů a antropometrických měřítek se Ritterův tým snažil sestavit zevrubné seznamy veškeré populace s cikánskou krví a určit míru jejich rasové čistokrevnosti. Ve svém výnosu nazvaném *Boj proti cikánskému zlořádu (Bekämpfung der Zigeunerplage)* z roku 1938 tvrdil Heinrich Himmler, že Cikáni smíšené krve jsou ke kriminalitě nejnáchylnější, a požadoval, aby policie zaslala výsledky sčítání všech Cikánů ústřednímu říšskému úřadu.¹³ V jedné ze svých zpráv Ritter uvedl: „*Podařilo se nám zjistit, že více než 90 procent tzv. čistokrevných Cikánů jsou smíšené krve...Další závěry našeho pátrání umožňují charakterizovat Cikány jako lidské bytosti zcela primitivního etnického původu, jejichž mentální zaostalost nedovoluje skutečnou sociální adaptaci...Cikánská otázka může být vyřešena pouze tehdy, až se podaří podstatnou většinu asociálních a ničemných cikánských míšenců umístit do velkých pracovních táborů, kde budou nuceni pracovat, a až se množení této míšenecké populace jednou provždy zamezí.*“¹⁴

Pravidla rasově-biologického hodnocení Cikánů byla rozpracována v Himmlerově výnosu ze srpna 1941 do tří generací, byli označeni písmeny Z (označení pro *Zigeuner*, tj. čistokrevný Cikán); ZM+, ZM a ZM- (označení pro *Ziguenermischling*, tj. částečný Cikán, plus a minus identifikovalo, zda cikánská krev převažovala či ne) a NZ (*Nicht-Zigeuner*, tj. necikán).¹⁵ Z cikánského míšence byly považovány osoby, jejichž dva prarodiče byli Cikáni. Pro Rittera byli cikánští míšenci nebezpečnější než míšenci židovští. Tvrdil, že i Sintové (považováni za rasově čisté) měli cizí krev.¹⁶

Definice Cikánů a cikánských míšenců byla provedena na základě pěti znaků. Patřila sem příslušnost k romské komunitě, znalost romštiny, uznávání romského zvykového práva a především vzhled a genealogické zkoumání rodokmenu.

Mnozí Cikáni svou totožnost zatajovali. Předkládali doklady jako například členství v Říšské hudební komoře nebo křestní listy rodičů jako doklad náboženského vyznání.

---

¹² KENRICK, D., PUXON, G. *Cikáni pod hákovým křížem*. 2.vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. s. 18.

¹³ DORING, H. *Die Zigeuner im NS-Staat*. 1. vyd. Hamburk, 1964. s. 58-60.

¹⁴ FRASER, A. *Cikáni*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 213.

¹⁵ *ibidem*.

¹⁶ Více k vědeckému výzkumu Cikánů a cikánských míšenců: MILTON, S. Nazi policies towards Roma and Sinti, 1933-1945, *In: Journal of the Gypsy Lore Society*. 1992, roč. 5, č. 2, s. 1-18.

A právě po těchto Cikánech Ritter pátral a dařilo se mu to díky pomoci genealogických tabulek.¹⁷ V pátrání po usedlých Cikánech pomáhali i němečtí občané, kteří je udávali policii.

Přestože Ritter doporučoval povolit kočovným Cikánům pokračovat v kočování podle jejich vlastních zákonů, žádný z jeho dalších návrhů nemluvil v jeho prospěch. Podle mého názoru je R. Ritter odpovědný za obrovský počet Cikánů zavražděných v Německu stejnou měrou jako ti, kdo toto vraždění prováděli fakticky. Stanovil zásadu, že za cikánského míšence se považuje osoba s jednou osminou cikánské krve a tvrdil, že tito míšenci představují pro společnost nebezpečí. Ritter navíc spolupracoval s policejními úřady na registraci všech Cikánů, používal nátlak k získání informací o jejich příbuzných a navštěvoval koncentrační tábory.¹⁸

2.2. Pojem „Cikán“ a „Žid“

Pojem Cikán se všeobecně používá jako souhrnné označení různých větví (skupin) národa, pocházejícího původně z Indie¹⁹, jehož nejznámějšími představiteli jsou Romové a Sinti. Původ tohoto označení není zcela jasný. Nejčastěji se poukazuje na řecký původ „athinganos“, který znamená nedotknutelný, popřípadě nejnižší z nejnižších.

Ottův slovník definuje Cikány jako kočovný kmen roztroušený po celé Evropě. K samotným vlastnostem Cikánů uvádí: *„Mravností muži nevynikají, ženy ještě méně. Zlodějstvím a nepočestností smutně prosluli. Pozoruhodná jest jejich láska k dětem. Práce se štítí.“*

Ačkoliv žijí Romové v Evropě po staletí, za národnostní nebo etnickou menšinu byli uznáni poměrně nedávno. Právní definici bychom před začátkem první poloviny 20. století hledali marně. Součástí rasistické politiky nacistického Německa byl pokus definovat Romy jako zvláštní etnickou skupinu, který byl založen na pseudovědeckých

---

¹⁷ Blíže v článku: Zjišťování stavu cikánů a cikánských míšenců v Říši. *VŠEHRD, časopis českých právníků*. 1941, roč. 22, č. 1-10, s. 146-147.

¹⁸ Ti, kteří přežili, uvádějí, že byl Ritter přijímán jako vysoký důstojník SS.

¹⁹ Viz teorie původu z Egypta: S počátku bájilo se o nich, že přišli z Egypta, že jsou kmen, který nepřijal Ježíška, když prchal před ukrutností Herodesovou. Za trest prý jsou vypuzeni z vlasti a marně si budou hledati domova. Cikáni sami šířili tuto bajku a kořistili z ní. (*Ottův slovník naučný*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství J. Otto, 1892. s. 365-366 (Cikán).)

předpokladech tzv. dědičnosti sklonů k zločinnosti. Cílem těchto definic se stala identifikace jednotlivých osob jako potenciálních obětí.²⁰

Vůbec poprvé se u nás objevili Cikáni údajně v roce 1242 jako vyzvědači ve službách Tatarů. Nejstarší kronikářská zpráva o jejich přítomnosti na Slovensku pochází z r. 1322 a na našem území pochází z roku 1416, kdy soudobý letopisec napsal: „*Také toho léta se vláčeli cikáni po české zemi a lidi mámili*“. Z prostého konstatování kronikáře je zřejmé, že cikáni nepobývali v zemi poprvé a nevzbuzovali už příliš pozornosti. Ono „mámení“ nejspíše znamenalo, že za peníze lidem hádali z ruky, tedy museli už umět obstojně česky, aby své zákazníky zaujali.²¹

Jak byli vnímáni Cikáni v první Československé republice, ukazuje rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR.²² Dne 13. dubna 1922 našel četnický strážmistr Karel L., jdoucí služebně obchůzkou s četníkem na zkoušku Eduardem S-em, v lese blíže Ch., čerstvě useknutý jasan. Poněvadž spatřil od místa, kde jasan ležel, odcházet 13-letého Antonína B-a. který odešel ke své matce, Augustině B-ové, která tam sbírala klestí, vzniklo v něm podezření, že snad Antonín B-a onen jasan usekl. Strážmistr L. vyzval pak Antonína B-a, aby šel s četnickou hlídkou na místo činu, za účelem pátrání po ukryté sekeře, a v tom okamžiku pronesla Augustina B-ová proti strážmistru L-ovi slova "*kluk tam nebyl, vy jste Cikán*".

Při hlavním přelíčení dne 24. dubna 1922 u Okresního soudu v Kroměříži doznala obžalovaná Augustina B-ová, že řekla strážmistru L-ovi, že je Cikán, ale neměla v úmyslu ho urazit, protože prý to znamená v jejich prostém nářečí tolik, že **nemluví pravdu** a že tím prý chtěla říct, že strážmistr mluví nepravdu a že jen jako prostá žena použila takového vulgárního výrazu. Přes to, že obžalovaná se doznala, vynesl Okresní

---

²⁰ K této problematice blíže v samostatné podkapitole 2.3.

²¹ První zmínka o Cikánech v Čechách činí se ve Starých letopisech českých při r. 1416, kde se o nich dí, že se toho času poprvé v Čechách objevili a lid mámili. Avšak lze za to míti, že byli Cikáni v Čechách viděni již r. 1242, kdy sem přišli tajně jako vyzvědači Tatarů, a tu jim dle slova v řeči jejich často od nich užívaného tehdaž kartas říkáno. Také popis zevnějšku a chování jejich, jak jej v kronice Dalimilově nalézáme, zcela na pozdější Cikány připadá. Že byli v Čechách příslušníci opovrženého tohoto kmene i pod jménem Cikáni před r. 1416 známi, dosvědčuje Popravčí kniha pánů z Rožmberka, kde se při r. 1399 dí, že se v tlupě lupičské, která tehdaž v jižn. Čechách řádila, nalézal vedlé několika Němců z Rakous též jistý Cikán černý, Ondřejóv pacholek. R. 1416 přišel do Čech okázale předvoj (300 duší) Cikánů malebně vystrojených, mužové koňmo, potloukal se po zemi a uměl si lid nakloňovati lživým vypravováním, že nepřátelé křesťanstva je vyhnali a že u Čechů hledají útočiště; proto byli vlídně přijati. (*Ottův slovník naučný*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství J. Otto, 1892. s. 365-366 (Cikán).)

²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, Kr II 656/22, [Vážný 1012 tr.].

soud v Kroměříži osvobozující rozsudek. Obžalované byl čin objektivně dokázán, avšak po stránce subjektivní vycházel z názoru, že sám nebyl pronesen ve zlém úmyslu. Při tom odůvodňuje soud tento svůj názor ještě dále tím, že je všeobecně známo, že na venkově slovo "cigánit" znamená mluvit nepravdu a Cikán je ten, kdo mluví nepravdu a že výrok sám není nijak opovrhlivý, ani ponižující, zejména uváží-li se, kým byl pronesen.

Nejvyšší soud ČSR shledal názor Okresního soudu v Kroměříži mylným: *„Odporovat úředně zakročujícímu četníkovi tím, že je nazývám cikánem, vybočuje z mezí pouhého hájení se, které by se cti a sebevědomí úředně vystupujícího veřejného orgánu nedotýkalo a naprostou nevážnost mu neprojevalo. Uvádí-li rozsudek, že obžalované scházel urážlivý úmysl a vědomí urážlivosti výroku, ježto ho neužila ve zlém úmyslu, nýbrž pouze, aby četníkovi řekla, že nemluví pravdu, neboť na venkově že znamená slovo "cigánit" mluvit nepravdu, stačí poukázati k tomu, že i venkov dobře rozeznává mezi slušnou a nemístnou mluvou a že tudíž pro styk zevní nelze užiti forem, doma třeba obvyklých, jako například všeobecné tykání apod... Také nelze přisvědčiti názoru, že slovo "cigánit" znamená mezi lidem mluvit nepravdu, t.j. býti mylného nebo nesprávného náhledu, nýbrž porušený význam toho slova mohl by býti jen "drže lháti" dle příslovečného určení "lže jako cikán", neboť v představách a dle zkušenosti prostého lidu českého žije kočující cikán jen jako člověk, osobní a majetkové bezpečnosti svrchovaně nebezpečný, jenž je všude a vždy postrachem venkova. Přirovnávati někoho k cikánovi, označovati někoho jako člověka s vlastnostmi cikána, jeví se tudíž býti vůči každému vyslovenou a nepochybnou urážkou.“*

Pojem židovství se nedá jednotně definovat. Popisuje nejen náboženství, nýbrž celkové kulturní, politické a filozofické prostředí. Za Žida²³ je považován ten, kdo pochází ze židovské matky nebo přestoupil k židovství podle ortodoxní normy. Ve státě Izrael dnes platí toto tradované pravidlo jako právní základna pro definici židovské

---

²³ Český název "Židé" vznikl z latinského Judaei a ten zase z řeckého Iúdaioi. Podkladem tohoto jména je hebrejské jméno Jehúda, jež označovalo jeden z dvanácti izraelských kmenů, ten, jehož království přetrvalo panství ostatních kmenů. Od šestého století před n.l. se už název Židé považuje za společný všem izraelitům až podnes. Židé odvozují svůj původ od Abraháma, jenž dostal od Boha příkaz vyjít z Uru v Chaldejii do země, kterou mu Bůh ukáže. Tato země je Božím zaslíbením toho, že Abrahámuův rod ho pozná jako jednoho a jediného Boha a bude plnit jeho příkazy. Rané dějiny Izraele v první čtvrtině 2. tisíciletí př. Kr. mohou být sotva rekonstruovány přesně. (*Judaismus*. [online]. [citováno 2011-04-23] Dostupné z: <www.iencyklopedie.cz/judaismus/>)

národnosti. Je ještě doplněno doložkou: "... ten, kdo se nehlásí k žádnému jinému náboženství."²⁴

Přes různé legendy o příchodu Židů do Čech není vyloučeno, že již za Římské říše byli Židé v obchodním kontaktu s jihem Čech. Přesto první jasné zmínky máme až z Raffelstettenského celního a plavebního řádu z roku 906, z něhož je patrná přítomnost Židů v Čechách. V 11. století byli čeští Židé vítaní finančníci. V Praze Židé sídlili v podhradí a pod Vyšehradem. Od 12. století i v pozdějším Židovském městě. Mimo Prahu sídlili Židé též v Chebu, Litoměřicích, později v dalších královských městech. Koncem 12. století se postavení Židů v Čechách zhoršuje. Z vítaných svobodných cizinců (obchodníků) se stávají stále více omezovanou skupinou.

První definice Žida na základě „rasy“ byla stanovena až v nacistickém Německu. Tento pojem nebyl ovšem jednotně stanoven pro celé období Protektorátu, ale postupně se měnil. První vymezení tohoto pojmu obsahovalo ustanovení § 6 nařízení říšského protektora z. 21. června 1939 o židovském majetku.²⁵ Bezprostředně po zřízení Protektorátu Čechy a Morava recipoval Výnos Vůdce a říšského kancléře ze 16. března 1939 (RGBl. I., S. 75) říšské norimberské rasové zákony (tedy zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti), avšak tyto se uplatnily pouze na německé obyvatelstvo Protektorátu. Třetí nařízení k provedení zákona na ochranu německé krve a německé cti z 5. července 1941 (RGBl. I., S. 384) rozšířilo platnost tohoto zákona v Protektorátu i na příslušníky jiné než německé národnosti zpětně k 16. březnu 1939. Právní vymezení Žida a židovského míšence, bylo stanoveno i v Protektorátu Čechy a Morava podle ustanovení § 2, odst. 2 a ustanovení § 5 prvního nařízení k zákonu o říšském občanství ze dne 14. listopadu 1935 (RGBl. I., S. 1333).

Jako Žid byla definována osoba, která pocházela z nejméně tří podle rasy plnožidovského děda a báby. Za Žida se považoval též státně příslušný židovský míšenec, pocházející ze dvou plnožidovských děda a báby:

- a) který patřil při vydání zákona k židovskému náboženskému společenství nebo potom byl do něho přijat,
- b) který při vydání zákona se Židem byl ženatý nebo se potom s takovým oženil,

---

²⁴ *Judaismus*. [online]. [citováno 2011-04-23] Dostupné z: <www.iencyklopedie.cz/judaismus/>

²⁵ Blíže k této problematice: TAUCHEN, J. *Diskriminace Židů v pracovním právu v Protektorátu Čechy a Morava*. In: COFOLA 2010: the Conference Proceeding. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

c) který pocházel z manželství se Židem, které bylo uzavřeno po nabytí platnosti zákona na ochranu německé krve a německé cti,

d) který pocházel z nemanželského styku se Židem a narodil se jako nemanželský po 31. červenci 1936.

Toto prováděcí nařízení zavedlo do protektorátního právního řádu poprvé pojem "židovský míšenec". "Židovský míšenec" dle § 1, písm. b) vládního nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě č. 136/1940 Sb. nebo dle § 6, písm. b) nařízení říšského protektora o židovském majetku z 21. června 1939 byl vlastně de iure Židem a podléhal stejnému režimu. Definici Žida obsahovalo i ustanovení § 1 vládního nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě.²⁶

Všichni lidé, označení nacistickým režimem jako Židé a židovští míšenci byli během druhé světové války perzekvováni a v konečném důsledku měli být vyhlazeni.²⁷

2.3. Srovnání právního postavení Romů a Židů

Když se v Německu v roce 1933 dostala k moci nacistická strana, zdělila propracovaný právní aparát, který kontroloval řadu skupin považovaných za nežádoucí. Jedinými etnickými skupinami, které mohla národně-socialistická ideologie určit k likvidaci, byli Židé a Cikáni. Ovšem nový přístup znamenal potřebu jejich odlišení od ostatních obyvatel Třetí říše pomocí směrnic. Potřeba těchto směrnic vzrostla poté, co v roce 1935 vyšly tzv. Norimberské zákony, které vytvořily systém určující způsobilost k občanství, a komentáře k zákonům upozorňovaly na Židy a Cikány jako na nebezpečnou cizí rasu, jejíž krev pro čistou německou rasu představovala smrtelné nebezpečí.²⁸

Norimberské zákony schválil v roce 1935 Hitler jako tři opatření, která měla očistit německou populaci od nežádoucích elementů. Zákon o říšském občanství z 15. září 1935 rozlišoval mezi říšskými občany a státními příslušníky. Občany, což byla vyšší kategorie, se mohli stát jen lidé německé či spřízněné krve, kteří svým chováním dali jasně najevo, že jsou ochotni a schopni věrně sloužit německému lidu a národu. Židé byli považováni za státní příslušníky a neměli nárok na mnohá privilegia, která od té

---

²⁶ TAUCHEN, J. *Diskriminace Židů v pracovním právu v Protektorátu Čechy a Morava*. In: COFOLA 2010: the Conference Proceeding. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

²⁷ GILBERT, M. *Židé ve 20. století*. 1. vyd. Praha: BASET, 2003. s. 115.

²⁸ FRASER, A. *Cikáni*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 211.

doby náležela občanům. Podle tohoto zákona byli Cikáni druhořadí státní příslušníci, ale v dubnu 1943 přišli i o tento status.

Ve stejný den vešel v platnost zákon o ochraně německé krve a německé cti²⁹, který zakazoval manželství či sexuální styk mezi Židy a nežidy a později byla jeho platnost rozšířena na všechny neárijce. Za plnohodnotného Žida byl považován kdokoliv, kdo měl alespoň tři židovské prarodiče. Osoby s menším podílem židovského původu byly považovány za míšence prvního či druhého stupně. Zákon o ochraně krve velmi přesně definoval, které z těchto skupin mezi sebou mohou uzavírat sňatek. Vyhlášky, které navazovaly na tyto dva zákony, klasifikovaly Cikány, podobně jako Židy a černochoy, jako element zabraňující čistotě rasy. Zakazovaly jim uzavírat sňatek či pohlavní styk s německými árijci.

Dne 18. října 1935 nacistická vláda schválila třetí a poslední opatření z této řady, zákon o ochraně genetického zdraví německého národa. Ten vyžadoval, aby se páry před uzavřením manželství daly lékařsky vyšetřit, jestli některý z nich netrpí „rasovým poškozením“ (venerickou chorobou, slaboduchostí, epilepsií nebo jiným z genetických oslabení). Osoby považované za geneticky choré sice směly uzavírat manželství s jinými geneticky nemocnými, ale jen poté, co byly sterilizovány, aby se zajistilo, že nebudou mít potomstvo.

Vydání Norimberských zákonů předcházelo přijetí zákona o předcházení geneticky postiženým potomků, čili takzvaného zákona o sterilizaci³⁰, podle kterého mohl být člověk sterilizován, pokud genetický soud shledal, že trpí některou z celé řady genetických nemocí. Mezi tyto nemoci patřily například genetické choroby jako slabomyslnost, schizofrenie, duševní choroby, Huntingtonova choroba, genetická slepota, hluchota, nebo těžký alkoholismus (zajímavostí je, že na počátku devadesátých

---

²⁹ Třetím nařízením k provedení zákona na ochranu německé krve a německé cti z 5. července 1941, Říš. zák. I, str. 384, bylo blíže upraveno používání citovaného zákona v Protektorátu Čechy a Morava. (Blíže k problematice rozsahu účinnosti tohoto zákona v protektorátu: Výstavba právního a hospodářského řádu Velkoněmecké Říše, Rozsah účinnosti zákona na ochranu německé krve a německé cti v Protektorátě Čechy a Morava. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1942, roč. 25, s. 1-2. **nebo** LOEBENSTEIN. E. Právo na ochranu krve v Protektorátu Čechy a Morava a jeho praktická aplikace, zejména na protektorátní příslušníky. *Právní praxe*. 1941-1942, roč. 6, s. 7-10.)

³⁰ Blíže k nucené sterilizaci článek: ŠKODOVÁ, L., TAUCHEN, J. *Nucené sterilizace ve Třetí říši - zločin na základě zákona*. In: Europeanization of the national law, the Lisbon treaty and some other legal issues. Conference proceedings from the COFOLA 2008 conference. Brno, Masarykova univerzita 2008, s. 1152 – 1162. (ISBN 978-80-210-4630-6).

let američtí vědci „znovuobjevili“ genetické předpoklady k alkoholismu). Německo nebylo ovšem v příklonu k nucené sterilizaci ojedinelé.³¹

V souvislosti s pronásledováním Židů mluví spíše o antisemitismu, při pronásledování Cikánů sehráli důležitou roli předsudky. Lidé se na Cikány dívali jako na nemorální, kriminální, štitící se práce a nevzdělatelné osoby. V těchto názorech je utvrzovaly i názory vědců, kteří se snažili Cikány ukázat jako břemeno pro sociální služby. Nacisté rychle zavedli rasovou hierarchii s „árijskými“ Němci na vrcholu. Obyvatelstvo bylo rozděleno do čtyř kategorií: Němci a podobné rasy, cizí rasy, Židé a Cikáni, barevní. Přestože romština patří mezi indoevropské jazyky, nacisté Cikány za árijce nikdy neuznali. Vědci tuto skutečnost ospravedlňovali tím, že si Cikáni sice přinesli některé rasové charakteristiky svých nordických domovů, ale byly to patrně prvky z nejnižších vrstev místního obyvatelstva. Během své migrace stále znovu vstřebávali krev okolních národů, a tak se stali jakousi rasovou směsicí Orientu a Přední Asie s různými příměsí indického, středoasijského a evropského původu.

Pro Cikány a Židy platila jiná pravidla pro zařazování do kategorií „Cikán a Žid“. U Cikánů se jednalo o zpětné pátrání do třetí generace, zatímco u Židů jen do druhé. Dva cikánští prarodiče tak mohli zabránit zařazení do kategorie NZ (necikán).³² V § 5 odst. 1. prováděcího nařízení k zákonu o říšských občanech se dočítáme, že Židem je ten, kdo má tři úplně židovské prarodiče, tedy prarodiče, jež přináleželi k židovské společnosti. Židem byl také míšenec pocházející od dvou úplných židovských prarodičů (§ 5 odst. 2), jestliže:

- a) po vydání zákona příslušel k židovské náboženské společnosti nebo byl do ní potom přijat
- b) který byl v době vydání zákona oddán s Židem nebo si jej později vzal
- c) který pocházel z manželství se Židem, které bylo uzavřeno po účinnosti zákona o ochraně německé krve a německé cti

---

³¹ V roce 1928 přijal švýcarský kanton Waadt zákon, podle něhož mohli být duševně chorí a slaboduší jedinci sterilizováni. Mezi další země, které legalizovaly sterilizaci patří Dánsko(1929), Norsko(1934), Švédsko(1935), Finsko(1935), Estonsko(1936) a Island(1938. K nim se přidaly mexický stát Vera Cruz, Kuba, Československo, Jugoslávie, Lotyšsko, Litva, Maďarsko a Turecko. Jako první však teorii uvedly v praxi Spojené státy. Indiana přijala již v roce 1907 zákon, který umožnil sterilizaci duševně chorých a nebezpečných šílenců.(PROCTOR, N. *Rasová hygiena*.1. vyd. Praha: Academia, 2009. s. 109.)

³² FRASER, A. *Cikáni*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 213.

d) který pochází z nemanželského styku se Židem a narodil se po 31. červenci 1936³³

Za cikánského míšence byla považována osoba s jednou osminou cikánské krve.

Kdyby pro Cikány platila stejná pravidla jako pro Židy, počet lidí, kterým byla kategorie NZ upřena, by byl podstatně nižší.

Co se týče majetkové perzekuce, tak k zabavování židovského majetku³⁴ došlo již v roce 1939, zatímco majetek Romů byl zabavován až po provedení deportací do koncentračního tábora v Osvětimi. Drtivá většina protektorátních Romů žila v chudých poměrech, takže nevladnili, tak jako jejich židovští spoluobčané, majetky po kterých by zatoužili nacisté.³⁵

Dle německého vzoru bylo v Protektorátu Čechy a Morava zavedeno rasové zákonodárství, které neumožnilo výkon některých profesí osobám, na které se vztahovaly rasové předpisy. Mezi ně náleželo především nařízení č. 136/1942 Sb., o právním postavení Židů ve veřejném životě, které vyloučilo Židy ze všech zaměstnání ve veřejné správě, školství, advokacii, zdravotnictví či žurnalistice. Derogaci ochranné funkce pracovního práva představovalo vládní nařízení č. 260/1942 Sb., o zaměstnávání Židů. Od roku 1942 nebyli postiženi jen Židé, nýbrž i „židovští míšenci“, jak byli tito lidé dobovou terminologií nazýváni. Postavení „židovských míšenců“ se poprvé dotklo vládní nařízení ze 7. března 1942 č. 85/1942 Sb., kterým se vydávají další předpisy o Židech a židovských míšencích. To vymezilo pojmy „židovský míšenc prvního a druhého stupně“. Dle vzoru přejatého z Norimberských zákonů, nesměla být v židovské domácnosti zaměstnávána protektorátní příslušnice mladší 45 let, která není Židovka nebo židovská míšenka.³⁶ Mezi subjekty zvláštního zákonodárství nenáleželi pouze Židé, ale také příslušníci jiných „nižších“ ras. Mezi ně se řadili i Cikáni. Společnost na ně pohlížela jako na práce se štítící povaleče a zloděje.

Příslušníci jiných ras, národů a ti, kteří byli prohlášeni za nepřítel národa a státu nepatřili k národní pospolitosti. Rasový princip a rasové myšlení tak byly

---

³³ KÁRNÝ, M. „Konečné řešení“, *genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 1991. s. 32.

³⁴ Blíže k problematice zabavování majetku židů: Dispozice židovským majetkem. *Právní prakse*. 1938-1939, roč. 3, s. 257-258.; Exekuce a předpisy o židovském majetku. *Právní prakse*. 1940-1941, roč. 5, s. 123-128.; Upevňování německého národního živlu. *Právní prakse*. 1940-1941, roč. 5, s. 93-94.)

³⁵ Více v samostatné části podkapitoly 4.4.

³⁶ K právnímu postavení Židů v pracovním právu v protektorátu blíže: TAUCHEN, J. *Diskriminace Židů v pracovním právu v Protektorátu Čechy a Morava*. In: COFOLA 2010: the Conference Proceeding. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

transformovány do principu národní pospolitosti. Toto bylo zakotveno již v bodech 4 a 5 programu NSDAP z 24. února 1920.³⁷

V říjnu 1938 byly na území Československa zřízeny kárné pracovní tábory, které měly práce se štítící osoby, mezi které se řadili i Cikáni, starší 18. let „naučit“ pracovat.³⁸ Lze tedy říci, že zatímco Židům byl výkon zaměstnání zakazován a spolu s tím byli dalšími právními předpisy vyloučeni ze společenského života, Romům byla v pracovních táborech vštěpována povinnost pracovat spolu se snahou přimět Cikány k začlenění se do společnosti, což znamenalo nejen najít si práci, ale také trvale se usadit a zařadit se tak k majoritní společnosti jako její plnohodnotní členové. Tyto snahy se ovšem ve většině případů shledaly s naprostým neúspěchem, a proto se Nacisté rozhodly řešit cikánskou otázku razantnějším způsobem.

---

³⁷ Bod 4 programu NSDAP zněl: „Státním občanem je jen ten, kdo je příslušníkem německé národní pospolitosti. Příslušník německé národní pospolitosti může být jen ten, kdo je německé krve bez ohledu na náboženské vyznání. Žádný Žid proto nemůže být příslušník německé národní pospolitosti.“

Bod 5 programu NSDAP zněl: „Kdo není státním občanem, může žít v Německu pouze jako host a musí podléhat cizineckému zákonodárství.“ (TAUCHEN, J. *Diskriminace Židů v pracovním právu v Protektorátu Čechy a Morava*. In: COFOLA 2010: the Conference Proceeding. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010.)

³⁸ Blíže k této problematice kapitola 5. Internace Romů v Protektorátu.

3. Právní postavení Romů před vznikem Protektorátu

Na konci 19. století a v první polovině 20. století vyšlo několik ministerských výnosů, vládních nařízení a zákonů o Romech. Všechny tyto normativní akty měly celostátní působnost.³⁹ Definovaly především domovské právo a v souvislosti s tím různé předpisy směřující k omezení kočování, popřípadě i donucením k práci v donucovacích pracovnách nebo polepšovnách, a upravovaly i dopravu zadržených osob.

Příkladem jednoho z významných předpisů, který se vztahoval na Romy je výnos rakouského ministerstva vnitra ze dne 14. září 1888, č. 14015/1887, o potírání cikánské trýzně, který ve své publikaci *Cikáni na Moravě a ve Slezsku* uvádí Ctibor Nečas. Podle tohoto dokumentu se měly mít úřady všech okresů na hranicích s Uherskem a se zeměmi, odkud by mohli přicházet Cikáni, na pozoru. Pokud cikánské tlupy překročily hranice, měly být ihned poslány zpět a to nejkratší možnou cestou. Tento bod se vztahoval i na Romy, popřípadě další osoby považované za Cikány, pokud by přišli z uherské části monarchie. Potulní Cikáni bez práce a zaměstnání, kteří nemohli být vyhoštěni, byli jako tuláci odevzdáni příslušnému soudu k potrestání. Mladiství, kteří nebyli způsobilí k trestnímu stíhání, byli dáni do prozatímního opatření té obci, kde byli dopadeni. Výnos umožňoval stíhání Cikánů, kteří tábořením či pastvou svých tažných zvířat, způsobili na polních plodinách nebo v lesích škodu. Ke krytí výloh spojených se zadržením nebo postrkem, ošetřením, náhradou škod spáchaných na polích či lesích, byly toulavým cikánským tlupám zabaveny jejich vozy, zdraví koně a ostatní věci, které byly popsány, převzaty do úřední úschovy a následně exekučně prodány. Aby bylo potírání cikánské trýzně účelné, bylo nezbytně zapotřebí spolupráce obecných úřadů a četnictva. Pokaždé, když se v obvodu obce objevily cikánské tlupy, byla tato situace ohlášena nejbližší četnické stanici. O své činnosti podávaly úřady jednou ročně zprávu ministerstvu vnitra.

Vznik samostatné republiky Československé v roce 1918 nepředstavoval zásadní zvrat v přístupu k Cikánům. I když byli Romové za první republiky oficiálně uznáni za svébytnou národnostní menšinu⁴⁰, Československo nadále proti Romům uplatňovalo zákon o potulce z roku 1885 a státní úřady jim věnovaly mimořádnou pozornost. Z toho

---

³⁹ NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1.vyd. Brno: Matice moravská, 2005. s. 374.

⁴⁰ Ve sčítání lidu v roce 1921 byla romská národnost, stejně jako židovská, zvlášť vymezena.

vyplývá, že i nadále platily rakousko-uherské předpisy. Byla zachována právní kontinuita.⁴¹

3.1. Řešení cikánské otázky v Československu

První Československá republika byla státem demokratickým a jistě srovnatelným s evropskými demokraciemi té doby. Ale stejně jako západoevropské státy i ona v otázce Romů spíše jen hledala možnosti, jak společnost před Romy chránit, než aby napomáhala k jejich začlenění do svého rámce.

Jedním z opatření uplatňovaných proti tzv. potulným Cikánům byla možnost zavedení zvláštního režimu ze zdravotnických nebo veterinárních důvodů. Především vzhledem k situaci na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde se rozmohlo pašování dobytka ze sousedních zemí, ve kterých se vyskytly epidemické choroby hospodářských zvířat, bylo přijato nařízení vlády č. 21/1921 Sb., ze dne 20. ledna 1921, o vydání předpisů, o ochraně před morem skotu.⁴² Tento předpis umožňoval vyhlášení pásma se zvláštním režimem, především v pohraničním pásmu 30 km od hranic, kde by byla prováděna revize dobytka, zvířecích surovin a předmětů. Revizi prováděl zvláštní zvěrolékařsko-policejní pohraniční dozor. Přímou o Cikánech hovoří ustanovení §5 nařízení: *„Cikáni a ostatní potulné osoby, jež by mohli mor skotu dále roznést, mohou býti vykázáni z pásma, v němž byla nařízena revize a evidence skotu, nebo které bylo prohlášeno za morový okres. Osoby takové, jakož i podloudní obchodníci s dobytkem nebo zvířecími surovinami mohou býti případně internováni.“* Norma tedy počítala s tím, že existují „Cikáni“, jako určitý okruh osob, odlišných od ostatních „potulných osob“, který je dostatečně znám, protože nemusí být dále definován.

V roce 1926 byla v Bavorsku přijata zákonná úprava, která podle hlášení četnické stanice v Novém Údolí zahrnovala mj. soupis a vydání cikánské legitimace, dále zakazovala kočování tlup větších než jedna rodina s tresty v délce tří měsíců vězení (výkon trestu zásadně na jaře a v létě).

---

⁴¹ LHOTKA, Petr. *Majetek Romů zabavený nacisty v Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945*. 2002. s. 75. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. s. 14.

⁴² LHOTKA, Petr. *Majetek Romů zabavený nacisty v Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945*. 2002. s. 75. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. s. 17.

V Československu byl proveden v roce 1925 četnickými stanicemi soupis Romů⁴³ a následně byl dne 15. července 1927 přijat zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech⁴⁴, ke kterému o necelý rok později přibyla i prováděcí nařízení, čímž praktická stránka „řešení romské otázky“ nabyla zcela konkrétní podobu: zásadní význam se připisoval řádně vedené evidenci Romů, resp. soupisu všech kočovníků, mezi něž se počítali i Romové polousedlí (tedy i ti, kteří se přes zimu zdržovali na stálém místě, nicméně během sezóny cestovali za prací).⁴⁵

Zákon vznikl v poněkud rozjitřené době, kdy byly medializovány dva procesy s „cikánskými zločinci a kanibaly“. V prvním případě se ve východoslovenské Moldavě nad Bodvou devatenáctičlenná skupina mladých Romů skutečně dopustila loupežných vražd, ovšem nikoli kanibalismu. Ve druhém případě existovalo v jižních Čechách podezření, že v kraji časté krádeže má na svědomí organizovaná skupina „Cikánů“. Zemské četnické velitelství navrhlo dne 3. května 1927 zemské správě politické v Praze uskutečnit mimořádné bezpečnostní opatření ke stíhání lupičské bandy Jakuba Vrby a jiných Romů páchajících trestnou činností. Během nařízené jednodenní akce pozatýkaly pak pohotovostní a exponované hlídky četnictva celkem 158 Romů podezřelých ze zločinů, u 153 z nich však táborský advokát JUDr. Jaroslav Meyer prokázal jejich absolutní nevinu. To ovšem nijak nebránilo agrárnímu deníku *Venkov* rozvířít nenávistnou protiromskou kampaň, k níž se postupně přidávaly i další listy.⁴⁶

Československá úprava „cikánské otázky“ patřila k nejdůslednějším a byla ve 30. letech vzorem na mezinárodních kriminalistických konferencích věnovaných této

---

⁴³ Zájem na řešení tzv. cikánské otázky byl soustředěn na otázky zajištění bezpečnosti proti údajnému nebezpečí ze strany kočovných skupin. Z tohoto důvodu byla tato otázka záležitostí policejních složek, které nejpalčivější problém spatřovaly v identifikaci a evidenci Cikánů jako prostředku k efektivnímu vyšetřování případné trestné činnosti. Již od dvacátých let se objevují pokusy o nějakou formu evidence Cikánů. V roce 1923 dostal, na vlastní žádost, povolení k vedení evidence potulných Cikánů František Muzikář, velitel četnické stanice v Kuřimi. Evidence byla prováděna od roku 1923 do roku 1926 podle profesí dopadených osob a tento pokus byl ze strany nadřízeného zemského četnického velitelství hodnocen jako neuspokojivý a nedostatečný. (Viz Národní archiv Praha (NA), fond Ministerstvo vnitra, Stará registratura, kart. (= MV SR) 1318, sign. 13/4/7, 1925-30, sdělení ZČV Morava ze dne 5. 2. 1923, zpráva četnického štábního důstojníka v Brně pplk. O. Bláhy ze dne 18. 12. 1926.)

⁴⁴Jednotlivá ustanovení tohoto prvního výjimečného zákona byla v rozporu s ústavně zaručenou rovnoprávností občanů republiky. Vzorem pro tuto zákonnou úpravu se stal francouzský zákon o kočovnicích z roku 1912, který zavedl pro kočovníky zvláštní antropometrické knížky, a také bavorský zákon o Cikánech, tulácích a povalecích z roku 1926, z něhož bylo použito především ustanovení o postupu při vydávání kočovnických povolení a organizace postupu úřadů.

⁴⁵ FRASER, A. *Cikáni*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 272.

⁴⁶NEČAS, C. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. s. 58.

otázce. Iniciátorem k přijetí tohoto zákona byla především agrární strana, jejíž předseda Beran se stal v pomnichovské republice ministerským předsedou. Zákon se dle svého názvu vztahoval na Romy, kteří vedli kočovný a potulný způsob života, ale ve svých důsledcích skýtal prostor pro diskriminaci všech Romů.

V ustanovení § 1 nacházíme vymezení pojmu potulných Cikánů. Za ty se pokládají Cikáni z místa na místo se toulající a jiní tuláci práce se štítící, kteří po cikánsku žijí a to v obojím případě i tehdy, mají-li po část roku (hlavně v zimě) stálé bydliště. Tyto osoby byly evidovány četnickým pátracím ústředím v Praze.

K prvnímu soupisu došlo za asistence četnictva a policie v období mezi červnem 1928 a srpnem 1929. Téměř čtyřiceti tisícům Romů starších čtrnácti let, kteří byli zaevidováni, byla následně vystavena „cikánská legitimace“. Pokud se na výzvu státních orgánů k šetření nedostavili, hrozily jim nejrůznější tresty, ať již zabavení určité části majetku nebo odejmutí průkazu. Tyto legitimace obsahovaly osobní data, popis osoby, otisky prstů. Dále v nich mohla být uvedena omezení ve spojitosti s policejním dohledem. Děti mladší 14 let byly zapsány do průkazu osoby, s níž žily. Povinností držitelů cikánských legitimací bylo mít tento průkaz stále u sebe a na požádání jej předložit oprávněnému bezpečnostnímu úřadu nebo orgánu. Povinností bylo také hlášení všech změn uvedených v legitimaci do osmi dnů a případnou ztrátu legitimace do tří dnů nejbližší četnické stanici. Podle prováděcí vyhlášky mohla být cikánská legitimace potulnému Cikánu odňata pouze v případě, že se dodatečně zjistila jiná než československá státní příslušnost a nedisponoval zvláštním povolením ministerstva vnitra. Toto povolení musel mít každý cizozemský potulující se Cikán, který pobýval na území Československé republiky, jinak jim byl jejich pobyt zakázán.⁴⁷

Držitelům legitimace bylo na základě prováděcích předpisů zakázáno vstupovat na určitá místa, například do obvodů velkých měst a lázní, tato omezení ohlašovaly tabule u cesty. Důvodem těchto omezení bylo značně rozšířené podvědomí společnosti o potulných Cikánech jako o asociálním popřípadě kriminálním elementu. Mnohým Romům byly cikánské legitimace vydány i přesto, že žili usedle, proto aby jim jako usazeným nemusela obec po určité době udílet domovské právo. Jsou známy případy, kdy se Romové nechtěli smířit s evidentním oddělením od ostatní společnosti,

---

⁴⁷ NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1.vyd. Brno: Matice moravská, 2005. s. 374-376.

legitimace proto záměrně likvidovali nebo „ztráceli“. Ojediněle někteří lidé projevili nesouhlas s přidělením cikánské legitimace písemně a dožadovali se práva na vystavení legitimací občanských.

Kočovní Romové navíc museli žádat o kočovné listy, jež úřady vystavovaly za přísných podmínek. Podle vládního nařízení č. 68/1928 Sb., jímž se prováděl zákon ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb., o potulných cikánech, ze dne 26. dubna 1928, bylo tedy držení kočovnického listu podmíněno tím, že žadatel byl držitelem cikánské legitimace. Cikánská legitimace se tak stala „kvalifikačním“ předpokladem k získání kočovnického listu.⁴⁸ Tento list zněl na jméno hlavy rodiny. Bylo v něm uvedeno, pro které osoby platí, kolik a jaká vozidla nebo zvířata sebou mohou mít. Povolení bylo buď uděleno jen na některé území, nebo platilo celostátně a vydávalo se nejdéle na dobu jednoho roku.⁴⁹ Kočovnické listy kočovníky a jejich životní styl značně omezovaly: *„Kočovní cikáni (...) dostávali cikánské legitimace. Jest to knížka, která obsahuje na první straně evidenční číslo cikána, jméno a státní příslušnost. Na druhé straně jsou pak osobní data, stav, které řeči ovládá a podpis. Na třetí stránce jest uveden popis držitele legitimace, případně jeho zvláštní znamení. Na následujících stránkách jsou otisky všech deseti prstů, a tj. hlavním poznávacím znakem, zabraňujícím falšování a výměnu legitimací. Pak jest ještě deset oddělení pro popis cikánských dětí. Legitimace vyplňuje a upravuje Ústřední četnické pátrací oddělení v Praze a zasílá je okresnímu úřadu, v jehož okresu byl dotčený cikán podroben soupisovému řízení, aby legitimaci ověřil a vydal tamtéž.“*⁵⁰

Dále se pak v duchu doby poněkud pochybně vyjadřuje i ke kočovnickým listům slovy: *„(...) největším úspěchem této práce však bylo, že určitá část kočovníků počala prostorově i časově omezovat kočování a jeví sklon k životu usedlému (...).“*⁵¹ Zákony tak nadále utvrzovaly obecné povědomí, že Romové tvoří jakousi asociální skupinu, které státní úřady musí věnovat zvýšenou pozornost.

Zákon dále potulným cikánům zakazoval držení jakýchkoli zbraní, střeliva a výbušných látek. Nesměli kočovat a tábořit v tlupách přesahující rámec rodiny. Takhle

---

⁴⁸ LHOTKA, Petr. Pojem cikána v právních normách od začátku 20. Století do roku 1945. 2009. In: *SbFF-Ostrava*. 2009, č. 16, s. 238.

⁴⁹ NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1.vyd. Brno: Matice moravská, 2005. s. 376-380.

⁵⁰ FRASER, A. *Cikáni*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 274.

⁵¹ ibidem

mohli tábořit jen na místech a po dobu, kterou určil starosta obce nebo státní policejní úřad. Po dobu táboření byly kočovnické listy uloženy u starosty obce.⁵²

Za porušení stanovených povinností byly určeny tresty od jednoho do tří měsíců vězení. Dalšími formami trestů byla dražba majetku a propadnutí věci. Za neoprávněné kočování (bez kočovnického listu) hrozil trest jednoho měsíce vězení spojený s možností dražby zabavených zvířat a vozidel.⁵³

Potulní Cikáni mohli být kdykoli podrobeni lékařské prohlídce a všem opatřením nebo omezením, kterých bylo třeba z důvodu zachování jejich zdraví nebo zdraví veřejnosti.⁵⁴ Taková opatření nebo omezení zahrnovala očkování, dezinfekci, ostříhání, izolaci, nucené dodání do léčebných ústavů a podobně. Vhodná zdravotní a veterinární opatření mohla být vykonávána i na jejich movitém majetku a zvířatech. Lze říci, že toto ustanovení přinesla samotným Romům jistá pozitiva, jelikož zavádění zdravotních i veterinárních opatření směrem k Romům a kočovníkům, bylo do té doby něčím nevídaným.

Děti potulných Cikánů mladší 18 let mohly být odňaty, pokud o ně jejich rodiče nemohly náležitě pečovat a dát jim potřebnou výchovu. Takto odebrané děti byly dány do péče řádných rodin nebo vychovávacích ústavů. Toto nařízení se příliš důsledně neprovádělo, neboť jeho realizace byla velmi obtížná. Jednak se skupiny zdržovaly na jednom místě dosti krátce, jednak překážkou byla i nechuť neromských rodin přijmout mezi sebe romské děti a konečně panovala také obava před pomstou samotných Romů. Přesto bylo řádově několik desítek romských dětí vlastním rodičům navždy odebráno.⁵⁵

Ministerstvo vnitra pověřilo prováděním soupisů a vydáváním cikánských legitimací a kočovnických listů Ústředí pro evidenci potulných cikánů, podobně jako ministerstvo spravedlnosti zmocnilo státní zastupitelství v Brně vedením Ústředního rejstříku

---

⁵² NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1.vyd. Brno: Matice moravská, 2005. s. 376-380.

⁵³ NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1.vyd. Brno: Matice moravská, 2005. s. 376-380.

⁵⁴ „K rozkazu politického úřadu I. stolice, v nutných případech z nařízení starosty obce, mohou býti podrobeni lékařské prohlídce a různým zdravotně policejním opatřením. (§11 zákona)“(Zákon o potulných cikánech. *VŠEHRD, časopis českých právníků*. 1928. roč. 9, s. 28.)

⁵⁵ NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1.vyd. Brno: Matice moravská, 2005. s. 376-380.

trestů.⁵⁶ V souvislosti s přijetím zákona o potulných cikánech bylo novelizováno vládní nařízení č. 198/1922 Sb., o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky. Podle něj měla být všechna odsouzení Cikánů zapsána do zvláštního úředního rejstříku trestů. Tyto trestní listy měly být v horním rohu označeny písmenem „c“. Podle jednoho z dalších ustanovení museli být odsouzeným Cikánům sejmuty otisky prstů a následně odeslány pražskému policejnímu ředitelství, které vedlo sbírku otisků prstů.⁵⁷

Celkem bylo v období první republiky vydáno asi 36 000 cikánských legitimací. Zákon o potulných cikánech a na něj navazující opatření se stal nástrojem diskriminace Romů. Diskriminační charakter lze spatřovat v tom, že se nevztahoval na Romy jako etnikum, ale zahrnoval i osoby, které žily způsobem typickým pro potulné cikány. Někteří nositelé cikánských legitimací se snažili tohoto označení zbavit tím, že se proti zařazení do soupisu odvolávali. Tato odvolání byla úřady zamítána s odůvodněním, že v zákoně o potulných cikánech, ani v prováděcí vyhlášce neexistovalo ustanovení, že by bylo možné odnětí cikánské legitimace. Teprve v roce 1942 vydal Nejvyšší správní soud v této věci rozsudek⁵⁸, podle kterého se může žadatel kdykoliv domáhat změny tohoto stavu, protože zápis v soupise ani cikánská legitimace nejsou rozhodnutími schopnými právní moci. Soupis byl považován za pouhou evidenční pomůcku a cikánská legitimace za osvědčení o vlastnostech určité osoby. Znamenalo to, že vydání cikánské legitimace ani pojetí do soupisu nejsou správními akty, které by zakládaly nebo měnily subjektivní práva jednotlivých osob. Pro případné vynětí ze soupisu tak bylo rozhodující prokázání skutečnosti, že určitá osoba není potulným Cikánem, především tak, že má stálé bydliště. Potulný Cikán tak byl dle zákona osobou, která byla etnickým Cikánem a neměla stálé bydliště ve smyslu zákona o cikánech. V případě ostatních osob, které nenáležely k Romskému etniku, musely být tyto osoby navíc označeny za štítící se práce.

I přes diskriminační znění zákona č. 117/1927 o potulných cikánech probíhala na mnoha místech přirozená integrace Romů do společnosti.

---

⁵⁶ NEČAS, C. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 1.vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. s. 58.

⁵⁷ LHOTKA, Petr. *Majetek Romů zabavený nacisty v Protektorátu Čechy a Morava*. 2002. s. 75. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. s. 15.

⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, č.j. 1541/40 ze dne 8. 7. 1942, citováno podle ASPI-systému právních informací, verze 11 Pro Windows, ASPI ID: JUD17626CZ, ASPI a.s., Praha, 2008.

Zajímavá je skutečnost, že se ve sněmovně při projednávání návrhu zákona rozvinula diskuze, v níž zástupci jednotlivých politických stran zastávali očividně rozdílná stanoviska. Proti přijetí zákona vystoupili především zástupci opozičních stran: *„Nespokojujeme se tím, že jeden národ zbytky druhého drží od zrození až po smrt pod policejním dohledem, víme přece, že ohromná většina utlačovaného národa je nevinná a nezodpovědná za činy své antisociální menšiny, jejíž činy jsou odůvodněny nynějším společenským řádem. (...) Nestrpím, aby na zbytek kočovného národa byla kálena špína a aby byl do bezprávného stavu uvalen takovým způsobem, že všechna lidská práva, která přece i podle této ústavy patří každému člověku, byla mu odňata jen proto, že jeho příslušníci jsou tmavé pleti.“*⁵⁹

Zákonu byla při jeho vzniku vytýkána především jeho neurčitost, protože formulace § 1 byla příliš široká a dávala tak možnost zakročení proti téměř všem Cikánům, a to i těm, kteří v zimě žili řádně a usedle a teprve v létě opouštěli své domovy a cestovali za prací. Tento zákon se nevztahoval pouze proti Cikánům, ale byl také zákonem protidělnickým. Pod § 1 spadali nejen Cikáni, ale i ostatní tuláci žijící po cikánsku, i když měli po jistou část roku stálé bydliště (dělníci hledající práci a putující od místa k místu).

Další výtka směřovala proti ustanovením §§ 5, 8 a 13, které se týkaly vydávání zvláštní legitimace a omezovaly volnost pohybu i osobní a lidskou svobodu Cikánů.

*„Cikáni smějí totiž tábořiti v rodinách neb i jednotlivě jen na místech a po dobu, jež jim určí do odvolání obecní starosta (státní policejní úřad). To znamená, že mohou býti hnáni z místa na místo až do úplného vyčerpání a padnutí. V tom případě však, že takto úplně unavení u některé obce vysílením padnou, mohou býti Cikáni podle § 13 a § 5, odst. 1 uvězněni.“*⁶⁰

Ostrou diskuzi vyvolalo opatření v § 12 zákona⁶¹, kde dle odstavce 1 mohly být odňaty děti mladší 18 let, pokud o ně rodiče nemohli náležitě pečovat a zvláště jim dát potřebnou výchovu. Konec konců dalo se téměř vždy dovodit, pokud se chtělo, že se

⁵⁹ DANIEL, B. *Dějiny Romů*, 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. s. 127.

⁶⁰ Poslanecká sněmovna, 101. schůze, Zpráva výboru ústavně-právního o usnesení senátu (tisk 1135) k vládnímu návrhu zákona o potulných cikánech a podobných tulácích, 14. 7. 1927. Také dostupný z: <<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/obsah.htm>>

⁶¹ „Děti cikánů mladších 18. let mohou býti odňaty a umístěny v řádných rodinách nebo ústavech, nemohou-li o ně rodiče pečovat i dáti jim potřebnou výchovu. Děti cizí lze odnít i v každém případě. O odnětí rozhoduje soud (na Slovensku a Podkarpatské Rusi poručenský úřad), náklady nese stát. (§ 12)“ (Zákon o potulných cikánech. *Všehrd, časopis českých právníků*. 1928. roč. 9, s. 28)

nemohlo o děti náležitě pečovat a nebyla jim dána potřebná výchova. Trefná byla poznámka poslankyně Kirpalové: „*Vy sami stanovíte v zákoně, že stát je povinen starati se o zaopatření dětí. My nemůžeme však zaopatřiti v ústavech ani všechny děti, které potřebují pomoci, kde chcete nyní zaopatřit tolik cikánských dětí?*“⁶² Situace v ústavech byla tehdy taková, že byly pohromadě děti těžce psychopatické se sirotky, tělesné vady s duševními vadami. Nějaký úspěch ve výchově nebyl vůbec možný, protože nemohla být provedena žádná individualizace. Také nebylo možné, aby učitel stačil na požadavky naň kladené.

Zákon měl být podle slov sněmovního zpravodaje Viškovského⁶³ mementem pro cikánské obyvatele Československé republiky, kteří si museli uvědomit, že se octli na rozcestí a že se museli rozhodnout buď pro to, aby se přizpůsobili životu ostatních vrstev obyvatelstva, jejich civilizaci, jejich názorům normálním, nebo že koleosa života přejdou přes ně drtivě k dennímu pořadu: „*Slavná sněmovno! Praví se ‚a la guerre comme a la guerre‘, ve válce jako ve válce, nelze si hráti s nepřítelem na vojáčky a rovněž s Cikány nemůžeme si hráti dále na schovávačku. [...] Tu není na místě žádná sentimentalita, žádná falešná humanita, neboť není humanitou, kdybychom nechali hrstku lidí žiti svůj potulný a ostatním vrstvám nebezpečný život, a to na cizí účet, a ohrožovali tím bezpečnost ostatního obyvatelstva. Osnova počítá s tím, že nelze cikánský svízel přes noc sprovoditi se světa. Proto zavádí dozor, evidenci potulných cikánů, snaží se uvést život a pohyb cikánů v jisté snesitelné meze, avšak podniká též pokusy o likvidaci otázky potulných cikánů. [...] Tedy buďto cikáni podrobí se naší morálce, naší civilizaci, našim občanským principům, nebo není a nemůže být pro ně u nás více místa. Potulný život jako semeníště mravní zkázy a jako nebezpečí majetku a*

---

⁶² Poslanecká sněmovna, 101. schůze, Zpráva výboru ústavně-právního o usnesení senátu (tisk 1135) k vládnímu návrhu zákona o potulných cikánech a podobných tulácích, 14. 7. 1927. Také dostupný z: <<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/obsah.htm>>

⁶³ JUDr. Karel Viškovský (8. července 1868 Sušice – 20. listopadu 1932 Praha) byl československý ministr a agrární politik. V roce 1891 dokončil právnické studium v Praze a poté pracoval u krajského soudu v Plzni. V letech 1902–1908 byl poslance v Zemském sněmu, kam byl zvolen za agrární stranu a od roku 1908 poslancem v Říšském sněmu. Po skončení 1. světové války v letech 1918–1920 byl poslancem Revolučního Národního shromáždění a od roku 1925 až do své smrti (1932) poslancem parlamentu. Dne 11. června 1919 se stal prezidentem Státního pozemkového úřadu a v této funkci působil do roku 1926. V letech 1925–1926 byl ministr spravedlnosti a později od roku 1929 až do roku do 1932 působil jako ministr obrany. (HONZÁKOVÁ, J. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. [online]. internetová verze 2001. [citováno 2011-05-15]. Dostupný z: <<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/list.php?od=v&start=30&count=1>>)

života musí býti likvidován.“⁶⁴ Výše zmíněné věty zní velmi tvrdě, zvláště výraz „likvidovat“. Na místě je proto zdůraznit, že problémem nebyli „Cikáni“ coby rasa, „likvidovat“ se měl potulný způsob života, ne národy či rasy. Likvidováni neměli být ani konkrétní lidé, kteří byli nositeli potulného způsobu života, ale právě jen potulka skrze převýchovu, a tam, kde to nejde, skrze donucení a restrikce.

3.2. Postavení Romů ve Třetí říši

Když se v Německu v roce 1933 dostali k moci nacisté (*NSDAP- Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, Národně socialistická německá dělnická strana), zdědili již platné proti-cikánské zákony. Postoj široké veřejnosti vůči cikánům byl dlouho postojem nedůvěry a antipatie, a ani noví vládcí k nim rozhodně nechovali jiné pocity. Téhož roku navrhla lokální nacistická výzkumná skupina SS vyvézt všechny Cikány na širé moře a lodě potopit. Jak ukázaly pozdější události, nešlo o žádné fantazírování.⁶⁵

Pro tehdejší kriminální policii bylo zařazování Romů mezi kriminogenní populaci běžné, ale až do nástupu nacismu se neprojevoval otevřený rasismus. Většina protiromských opatření byla odůvodňována prevencí kriminality.⁶⁶ Nacisté se o mírném postupu svých předchůdců vyjadřovali dosti posměšně.⁶⁷

Od počátku bylo jasné, že ve výkonné státní mašinérii, kterou nacisté plánovali, nemůže být místo pro kočující a polokočující Cikány. V platnost vstoupily nové zákony, stávající legislativa byla zostřena a navíc byla proti Cikánům podniknuta řada opatření bez jakéhokoli zákonného podkladu. Romové mohli pociťovat jisté nebezpečí prakticky již v prvním roce nacistické vlády, kdy vyšlo nařízení říšského prezidenta o ochraně lidu a státu před tzv. gaunerskou populací, mezi níž byli uvedeni i Cikáni. V témže roce umožnil zákon k omezení dědičně nemocného potomstva sterilizaci některých

---

⁶⁴ Poslanecká sněmovna, 101. schůze, Zpráva výboru ústavně-právního o usnesení senátu (tisk 1135) k vládnímu návrhu zákona o potulných cikánech a podobných tulácích, 14. 7. 1927. Také dostupný z: <<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/obsah.htm>>

⁶⁵ KENRICK, D., PUXON, G. *Cikáni pod hákovým křížem*. 2.vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. s. 17.

⁶⁶ FRASER, A. *Cikáni*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. s. 211.

⁶⁷ Georg Nawroki napsal v srpnu 1937 do *Hamburger Tageblatt*: „*Kvůli vnitřní slabosti a lživosti neprojevila výmarská republika žádnou snahu o řešení cikánské otázky. Pro ni byli Sintí nanejvýše otázkou kriminality. My naopak vnímáme cikánskou otázku především jako rasový problém, který se musí vyřešit a který se již řeší.*“ (Přeloženo z německého originálu otoštěného v knize: VOSSSEN, R. *Ziguener*. 1. vyd. Frankfurt nad Mohanem, 1983. s. 70.)

necikánských kočovníků.⁶⁸ Následující rok bylo nařízeno vypovězení nežádoucích cizinců prostřednictvím zákona o vypovězení z Říše. Podle tohoto zákona byla v roce 1935 odsouzena Agnes Gomanová, narozená v Německu v Dubenu, na pět dní do vězení zato, že neměla cizineckou legitimaci. Pak měla být vyhoštěna.⁶⁹

Nový přístup znamenal potřebu nových směrnic. Ta vzrostla poté, co v roce 1935 vyšly tzv. Norimberské zákony, které vytvořily systém, jež určovaly způsobilost k občanství, a komentáře k zákonům upozorňovaly na Židy a Cikány jako na nebezpečnou cizí rasu, jejíž krev pro čistou německou rasu představovala smrtelné nebezpečí. Tomuto nebezpečí se muselo čelit zákazem smíšených manželství a smíšených mimomanželských vztahů, které ve svém obsahu zakazoval zákon na ochranu německé krve a cti. To, že tyto zákazy byly brány zcela vážně, vyplývá z praxe.⁷⁰

Podobná interpretace byla téhož roku uplatňována pro zákon o říšském občanství. Tento zákon rozlišoval mezi říšskými občany a státními příslušníky. Cikáni byli dle zákona druhořadí státní příslušníci, ale v dubnu 1943 přišli i o tento status.

Zvláště proti asociálům byl zaměřen výnos o boji proti zločinu z roku 1937. Tento výnos dopadal na ty „kdo se protispolečenským, byť ne zločinným chováním, nechtějí zařadit do společnosti, (například žebráci, tuláci-cikáni, prostitutky, alkoholici, osoby s infekčními chorobami, zejména s pohlavními chorobami, které se vyhýbají opatřením zdravotnických úřadů)“. Zajímavostí je, že v tomto výnosu jsou Cikáni zařazeni mezi sociální skupiny, zatímco pozdější legislativa se na ně dívá z hlediska rasového původu.

Koncem roku 1938 vznikl společným úsilím rasových vědců a policejních odborníků zákon, boj proti cikánské pohromě, namířený výslovně proti Cikánům. Kniha Donalda

---

⁶⁸ „Cikáni se jako bytostně cizí element nikdy nestanou plnohodnotnými členy hostitelského národa. Kdokoli jako Cikán poruší veřejný pořádek a překročí zákon, nesmí očekávat žádnou shovívavost. Řešení tohoto problému spočívá v poskytnutí příležitosti té části Cikánů a cikánských míšenců, která se chce přizpůsobit a pracovat. Všichni ostatní však musejí být stíháni s rozhodnou přísností a uvěznění nebo vypovězení. Pouze naznačena budiž úvaha, aby nepolepšitelní Cikáni byli zahrnuti do skupiny osob, jichž se týká zákon o sterilizaci.“ (KENRICK, D., PUXON, G. *Cikáni pod hákovým křížem*. 2.vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. s. 25.)

⁶⁹ KENRICK, D., PUXON, G. *Cikáni pod hákovým křížem*. 2.vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. s. 25.

⁷⁰ Cikánský míšeneček byl poslán do Sachsenhausenu kvůli poměru s árijskou dívkou. Jiného cikána, Franze Klibische, poslali do koncentračního tábora kvůli stykům s ženou německého bojovníka. (KENRICK, D., PUXON, G. *Cikáni pod hákovým křížem*. 2.vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. s. 27.)

Kenricka a Grattana Puxona, *Cikáni pod hákovým křížem*, obsahuje úryvky tohoto zákona:

- Zkušenost získaná dosud v boji proti cikánské pohromě a poznatky rasově-biologického výzkumu ukazují, že vhodnou metodou řešení cikánské otázky je přístup z rasových pozic [...] Při konečném řešení cikánské otázky se proto ukazuje jako nutné pojednat rasově čisté Cikány a míšence odděleně.
- K dosažení tohoto cíle je nejprve třeba zjistit rasovou příslušnost jednotlivých Cikánů žijících v Německé říši a všech osob kočujících cikánským způsobem.
- Proto nařizují, aby všichni usedlí i neusedlí Cikáni jakož i všechny osoby kočující cikánským způsobem byli podchyceni u Říšského úřadu kriminální policie (Říšské centrály pro boj proti cikánskému zlořádu).
- Policejní úřady jsou proto povinny všechny osoby, které podle svého vzhledu, svých zvyků a obyčejů budou uznány za Cikány nebo cikánské míšence [...]
- [...] Je třeba provést sčítání Cikánů, cikánských míšenců a osob kočujících cikánským způsobem, kteří dosáhli věku šesti let.
- Státní příslušnost musí být zanesena do registračních karet. V případech, kdy nemůže být německá nebo cizí státní příslušnost prokázána, budou příslušné osoby kvalifikovány jako osoby bez státní příslušnosti.
- Konečné rozhodnutí o klasifikaci osoby jako Cikána, cikánského míšence nebo jiné cikánským způsobem se potulující osoby provede na základě doporučení odborníků Říšský úřad kriminální policie.

Ve výnosu Himmler tvrdil, že Cikáni smíšené krve jsou ke kriminalitě nejnáchylnější. Rasovou kontrolu upřesnily pokyny pro provádění tohoto výnosu, vydané v březnu 1939. Rasově čisté Cikáni obdrželi nové pasy hnědé barvy, míšenci světle modré pasy a osoby kočující cikánským způsobem pasy šedé. Podle zákona nebylo kočujícím Cikánům povoleno zdržovat se na jednom místě déle než dvě noci. Do Německa byl zakázán vstup cizím Cikánům a ti, kteří tam již byli, měli být vypovězeni. Každá policejní centrála měla ustanovit oddělení pro cikánskou otázku a jedna nebo více osob měly být za Cikány výslovně odpovědné.

Od druhé půle třicátých let se počet Romů v Československé republice postupně zvyšoval. Prakticky ihned po nástupu nacistů k moci se projevil důsledek pronásledování německých Romů a postupem času se stupňovalo. Protiromská

opatření v Německu, a od roku 1938 v okupovaném Rakousku provázely útky mnoha romských rodin do Československa. Odtud byli tito migranti vyhošťováni zpět, na základě zákona o potulných cikánech z roku 1927. Situace se zhoršila po mnichovské dohodě.⁷¹ Ke všemu živelný příliv Romů do země vyostřil již tak špatný vztah místního obyvatelstva k tomuto etniku. Averze vzrůstala zejména na venkově, kde byl nejvíce citelný a evidentní drobný parazitismus nově příchozích. Protiromské nálady podněcovala a přižívovala soudobá nejsilnější politická strana, Strana českého venkova (agrární). Na stránkách jejich deníku Venkov vycházely příspěvky s titulky jako: „*Cikáni, metla venkova*“, „*Co s cikánským neřádem*“.

České policejní orgány část uprchlých a vyhoštěných Romů vracely na obsazená pohraniční území. Dobový tisk to komentoval slovy: „*A snad všichni se stěhovali k nám. Velké množství dobrovolně, další část nuceně, neboť byli přivedeni k hraniční čáře. A běžte!- tak zněl rozkaz. Tím se stalo, že cikáni zaplavili všechny české kraje.*“ Atmosféra v pomnichovském Československu nabývala stále více antidemokratického charakteru.⁷²

Vyvrcholením tohoto období, které předcházelo zřízení Protektorátu Čechy a Morava, bylo přijetí nařízení o kárných pracovních táborech pro muže starší 18 let, kteří se vyhýbali práci a nemohli prokázat, že si řádným způsobem zajišťovali obživu.⁷³

Účelem nařízení československé vlády ze dne 2. března 1939, č. 72 o kárných pracovních táborech měla být výchova osob uvedených v § 4 a využití jejich pracovních schopností pro všeobecně prospěšné práce. Program stanovilo ministerstvo národní obrany. Pracovní doba byla 8-10 hodin denně, ovšem minimálně 48 hodin týdně, a mimo to se měla věnovat přiměřená doba i občanské výchově.⁷⁴

Zařazení do pracovního tábora se týkalo práce se štítících osob, které dovršily 18. rok věku a nemohly prokázat, že mají řádným způsobem zajištěnou obživu; dále se jednalo o příslušníky pracovních útvarů, které byly zřízeny v říjnu 1938 na základě vládního nařízení (ze dne 11. 10. 1938, č. 223 Sb., o pracovních útvarech- pro

---

⁷¹ HOŘÁK, M., JELÍNEK, T. Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Galén, 2006. s. 46.

⁷² ibidem.

⁷³ NEČAS, C. *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. 1.vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. s. 65.

⁷⁴ NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1.vyd. Brno: Matice moravská, 2005. s. 380-381.

nezaměstnané byly vytvořeny pracovní útvary, do kterých mohly být nezaměstnaní přikázáni, což je možno považovat za předstupeň pracovních táborů), a ti byly hrubě neukázněni nebo úkoly jim uložené vykonávali úmyslně nedbale. Osoby, které měly být zařazeny do kárných pracovních táborů, stanovil okresní (státní policejní) úřad. Úkolem četnické stanice bylo se postarat o dopravení určené osoby do nejbližšího kárného pracovního tábora. Pobyt v pracovním táboře měl trvat minimálně tři měsíce.⁷⁵

Nařízení o kárných pracovních táborech, v nichž byli přechodně koncentrováni mimo jiné i Romové, převzala protektorátní vláda pozměňovacím výnosem z 28. 4. 1939.

---

⁷⁵ TAUCHEN, J. Einige Bemerkungen zur Entwicklung des Arbeitsrechts im Protektorat Böhmen und Mähren (*Pracovní právo v Protektorátu Čechy a Morava*). In: *Journal on European history in law*. 2010, roč. 1, č. 2. s. 54.

4. Právní postavení Romů v Protektorátu

Protektorát Čechy a Morava⁷⁶ vznikl na základě výnosu říšského kancléře 16. března 1939. Nebyl samostatným státním celkem, i když měl vlastní státní příslušníky, vykonával svá „výsostná“ práva a jeho prezident požíval čestných práv hlavy státu. Na protektorátním teritoriu žily tři skupiny obyvatelstva. Především to byli dřívější čeští Němci a Němci, kteří přišli s okupační armádou. Tato německá menšina patřila k preferované skupině obyvatel, kteří se stali ve smyslu Norimberských zákonů říšskými občany. Češi získali protektorátní příslušnost a s ní i méněcenné postavení ve srovnání s německými spoluobčany. Protektorátní státní příslušníci představovali pouze početnou, ale neplnoprávnou skupinu obyvatelstva. Občané tzv. neárijského původu tvořili pak obyvatelstvo zbavené nejenom základních lidských práv a svobod, ale i jakékoliv právní ochrany. Vedle Židů čekali na konečné řešení své otázky také Romové.⁷⁷

Novým podmínkám se přizpůsobuje i státní správa, protože „*autonomie Protektorátu je omezena zájmy Říše.*“ Dalším krokem byl výnos říšského protektora o vybudování německé správy a německé bezpečnostní policie ze dne 1. září 1939, který v ustanovení § 2 stanovil vedení říšského protektora nad autonomní protektorátní správou a stanovil v ustanovení § 12 podřízení protektorátní kriminální policie její německé obdobě. Podřízenost Protektorátu byla vyjádřena také tím, že říšské právní předpisy byly účinné pro Protektorát v případě, že to z nich vyplývá a jejich účinnost byla stanovena na den následující po jejich publikaci v Říši.⁷⁸

Na základě organizační struktury německé policie byla centrálním úřadem pro řešení tzv. cikánské otázky Ústředna pro potírání cikánství v rámci Říšského kriminálního úřadu (RKPA). V organizační struktuře protektorátního ministerstva vnitra se

---

⁷⁶ Blíže k právu a organizaci institucí v Protektorátu: SCHELLE K., TAUCHEN, J. *Grundriss der Tschechoslowakischen Rechtsgeschichte*. München (SRN), Verlag Dr. Hut 2009. 196 s. (ISBN 978-3-89963-935-3); SCHELLE K., TAUCHEN, J. *Recht und Verwaltung im Protektorat Böhmen und Mähren*. München (SRN), Verlag Dr. Hut 2009. 124 s. (ISBN 978-3-86853-052-0); SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. *České právní dějiny do roku 1945*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2007. 218 s. (ISBN 9788087071205).

⁷⁷ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 16.

⁷⁸ MARŠÁLEK, P. *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2002. s. 35.

záležitostmi evidence potulných cikánů zabývalo jeho páté oddělení, které se zabývalo také záležitostmi kárných pracovních táborů.⁷⁹

V období Protektorátu je třeba rozlišovat tzv. soudnictví autonomní, které vycházelo z organizace soudů v předválečném Československu, a soudnictví říšskoněmecké, které bylo přeneseno z Říše. Demokratické zásady dosud platného československého trestního práva hmotného i procesního byly postupně odstraněny. Soustava českých soudů zůstala sice formálně zachována, avšak vedle nich byly zřízeny nacistické soudy, které získávaly stále více pravomocí. V zastrahovací politice nacistů vůči protektorátnímu obyvatelstvu hrálo právě trestní právo⁸⁰ jednu z hlavních rolí, neboť projednávání případů politických trestných činů bylo odňato protektorátním soudům a podřízeno pod jurisdikci soudů německých. Základem pro úpravu trestního práva v Protektorátu Čechy a Morava byla dvě nařízení, která nabyla účinnosti dne 27. dubna 1939, neboť určovala, zda se bude trestněprávní jednání stíhat dle protektorátního či dle říšského práva. Jednalo se o nařízení o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 14. dubna 1939 (RGBl. I., S. 752) a nařízení o výkonu soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 14. dubna 1939 (RGBl. I., S. 754). Nařízení o výkonu soudní pravomoci v Protektorátu Čechy a Morava taxativně stanovilo, které předpisy německého trestního práva hmotného jsou platné pro německé státní příslušníky v protektorátu a jakými procesními předpisy se mají řídit německé justiční orgány v Protektorátu. Dále toto nařízení ve své druhé části stanovilo případy, kdy se použije trestního práva Protektorátu. Třetí část se věnuje trestným činům osob, které nejsou německými státními příslušníky a platí pro ně trestní předpisy říšského práva. Čtvrtá část obsahuje společná ustanovení o trestní pravomoci německých a protektorátních soudů.⁸¹

---

⁷⁹ *Organisace Ministerstva vnitra*. Příloha č. 6 Věstníku Ministerstva vnitra. 1939, roč. 21.

⁸⁰ Charakteristický pro národně-socialistické právní předpisy byl fakt, že jejich cílem nebylo dosažení spravedlnosti. Záměrně a zcela otevřeně popíraly zásadu rovnosti a další základní právní zásady, které byly vytvořeny v průběhu právního vývoje, a to nejen v posledních několika staletích. Nacistické právo změnilo vztah práva vůči státu a jednotlivci. Zatímco před rokem 1933 stál jednotlivec v popředí zájmu a zákony vázaly jak stát, tak i jednotlivce a sloužily k jeho ochraně, po uchopení moci nacisty se situace radikálně změnila, když úkolem soudů již nebylo hájit zájmy jednotlivce, nýbrž zájmy celku. Celek, který byl reprezentován německým národem, nyní požíval prvořadé soudní ochrany. (HORÁKOVÁ, M., SALÁK, P., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Protektorát Čechy a Morava- jedna z nejtragičtějších kapitol českých a moravských dějin*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2010. s. 90.)

⁸¹ HORÁKOVÁ, M., SALÁK, P., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Protektorát Čechy a Morava- jedna z nejtragičtějších kapitol českých a moravských dějin*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2010. s. 62-90.

4.1. Zákaz kočování a nucené usazení

Téměř každá evropská země postavila v té či oné době mimo zákon kočovnictví, protože se na kočovníky pohlíželo s podezřením. První plán hromadné asimilace Cikánů prosazovala v osmnáctém století císařovna Marie Terezie v Maďarsku. Od roku 1716 vydala řadu výnosů usilujících přeměnit Cikány v „nové Maďary“. Císařovna rozdávala Cikánům osivo a dobytek a na oplátku od nich očekávala, že se z nich stanou řádní zemědělci.⁸² Cikáni měli zakázáno cestovat a obchodovat s koňmi.⁸³

Početnost Cikánů v některých okresech a jejich zvýšená pohyblivost po provedených trestných činech si na jaře 1939 vynutila prozatímní opatření ze strany zemského úřadu v Praze, který vydal oběžník ze dne 10. června 1939, čís. 36/152 ai 38, odd. 22, jímž byl okresním úřadům a vládním policejním úřadům uložen zvýšený dozor na potulné Cikány, zvláště ve směru omezení kočování, dále pokud jde o zákaz pobytu na určitých místech (lázně, letoviska, apod.) a konečně pokud jde o zákaz táboření v tlupách, přesahujících rámec rodiny. Tímto opatřením mělo být podlomeno kočování Cikánů. Ovšem studium cikánské otázky vedlo k názoru, že jen přímým zákazem kočování docílí se žádoucího výsledku.

Pohyb Romů na našem území koncem 30. let, způsobený útekem jednotlivců i celých rodin z Říše a z okupovaných rakouských oblastí do Československé republiky, ze Sudet a z okupovaného českomoravského pohraničí do pomnichovského Československa i ze Slovenské republiky do Protektorátu, měl za následek zvýšení počtu romské populace v Čechách a na Moravě. Tato skutečnost, která byla oficiální žurnalistikou neúměrně zveličována, poskytla protektorátní vládě záminku k prvnímu mimořádnému protiromskému opatření.

---

⁸² Tzv. regulování cikáni dostávali povolení k pobytu, nicméně jejich další pohyb na daném území podléhal přísné kontrole. Označení "cikáni" bylo nahrazeno jazykovou inovací "novosedláci" (*Neubauern*) či "novomaďaři" (*Új-Magyar*). V osvícenském přístupu pokračoval i syn Marie Terezie, císař Josef II. (1780-1790), který ve svém nařízení z roku 1782 kladl důraz na školní docházku dětí, vyučení romské mládeže, povinnou návštěvu bohoslužeb a zlepšení hygienických podmínek. V roce 1784 pak vydal další rozhodnutí, první pokus o státem řízené rozmístění romských rodin, podle něž měly být rodiny dosud neusazených moravských Romů rozděleny dle dislokačních plánů do osmnácti moravských a dvou slezských obcí. V druhé polovině 18. století se řada cikánských rodin začala usazovat více méně dobrovolně. (*Cikáni a Rómové*. [online]. [citováno 2011-05-16]. Dostupné z: <<http://kmotrdrobek.jex.cz/menu/cikani-a-romove>>)

⁸³ KENRICK, D., PUXON, G. *Cikáni pod hákovým křížem*. 2.vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. s. 15.

Výnosem z 30. listopadu 1939 ministerstvo vnitra přikázalo, aby se Romové do dvou měsíců trvale usadili a zanechali kočování. Tento krok měl zpřehlednit situaci a vytvořit jasnou představu o tom, kolik osob bude podléhat pozdější nucené koncentraci a „konečnému řešení“. Ten samý den informovalo protektorátní ministerstvo vnitra zemské úřady v Praze a v Brně oběžníkem: *„Podřízeným úřadům a orgánům bud' uloženo vyzvati všechny (potulné) Cikány, aby se dokonce ledna 1940 trvale usadili a zanechali kočování. Kočovnické listy bud' teř jim odňaty. Kdo neuposlechne, bude zařazen do kárných pracovních táborů.“*⁸⁴

K tomuto nařízení se vázal i další předpis téhož ministerstva z 13. února 1940, podle něhož se měly policejní a okresní úřady postarat s veškerým nasazením o bezpodmínečné a trvalé usazení kočovníků a podávat o jeho průběhu pravidelné zprávy. Těm, kteří by zákaz nerespektovali, bylo pohroženo zařazením do kárných pracovních táborů.⁸⁵

Po tomto nařízení skutečně došlo k usazování Cikánů, bylo ale doprovázeno mnoha problémy. Největší překážkou se stal postoj obcí, ty měly v této době vytvářet Romům předpoklady pro jejich usazení. Ve skutečnosti však někdy působily opačně, tak aby k usazení na jejich katastru nedošlo.⁸⁶ Kritická situace nastala na některých místech především v noci z 31. ledna na 1. února, kdy se někteří kočovní Romové dostali do patové situace. Na jedné straně měli nařízeno usadit se, na straně druhé byli místními úřady vyháněni z místa, kde se chtěli usadit. Celá situace musela být vyřešena nařízením ministerstva vnitra z 13. února 1940, po kterém byly obce odmítající usazení Romů ve svém katastru nuceny ustoupit a dovolit Romům usadit se.

Na základě tohoto výnosu vydal Zemský úřad v Brně vyhlášku o zákazu kočování Cikánů, ze dne 2. března 1940. Ministerstvo vnitra ukládalo, aby se okresní a vládní policejní úřady postaraly s veškerou energií o to, aby zákaz byl bezpodmínečně a trvale zachováván. Zejména aby okresní úřady působily vhodným způsobem na obec, tedy aby Cikánům, kteří se chtějí v obci trvale usadit, nejenom nečinily potíží, ale aby je v

---

⁸⁴ LHOTKA, Petr. *Majetek Romů zabavený nacisty v Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945*. 2002. s. 75. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. s. 17.

⁸⁵ Více v samostatné podkapitole 5.1. O kárných pracovních táborech.

⁸⁶ Citace dobového tisku: *„Obce se obávají, že mnoho Cikánů trvalým usazením v obci může se stát jejich domovskými příslušníky, a proto se všemožně brání, aby Cikáni do obce nepříslušející se v ní trvale usazovali. Takové obce často místo aby zákaz kočování Cikánů podporovaly a jim v té či oné obci umožnily usazení, všemožně působí k tomu, aby Cikány z obcí vypudily.“*

jejich snaze po usídlení všemožně podporovaly. Dále aby samy pomáhaly těm Cikánům, kteří byli ochotni se usadit, zejména opatřením přístřeší, práce atd. Proti nepolepšitelným Cikánům mohly okresní úřady zakročit s největší přísností podle zákonným předpisů (různé tresty, prodej prostředků ke kočování, odnětí dětí, zákaz přístupu na území okresů neb jeho částí, případně dodání do kárných pracovních táborů, apod.). Okresním úřadům byla výnosem ministerstva vnitra stanovena povinnost podávat pravidelné zprávy o provádění zákazu kočování.⁸⁷ Nově usazení Romové tak byli prakticky pod policejním dohledem.

Trestem za nedodržení zákazu kočování mělo být zařazení do kárného pracovního tábora. Tato internační zařízení sice byla z 2. března a 28. dubna 1939, ale nebyla až do srpna 1940 aktivována. Přitom mnohé obce nespokojené s nutností usadit Romy na svém katastru v periodických zprávách o chování Romů volaly po zařazení romských mužů do těchto táborů. Problémy vyvstávaly především v otázce zajištění bydlení, a tak na mnohých místech Romové živořili v kočovných vozech či v provizorních objektech. Obce tyto problémy nechtěly řešit. Místní úřady ve většině zpráv tvrdily, že Romové řádně pracují a žijí usedlým životem. Přesto navrhovaly jako preventivní opatření možnost internace v kárných pracovních táborech.⁸⁸ I přesto byli až do roku 1942 Romové v relativním klidu.

4.2. Zákon o preventivním potírání zločinnosti

Dosavadní protiromská opatření přijatá po vzniku Protektorátu, jako byly zákaz kočování a nucené usazení, ve své podstatě navazovala na opatření prvorepublikových úřadů. Administrativní zákroky proti zločincům z povolání nebo ze zvyku a proti různým asociálním živlům byly do té doby prováděny policejním vyhoštěním a honěním postrkem (zákon č. 88/1871 ř.z.), dodáním do kárného pracovního tábora (vládní nařízení č. 72/1939 Sb. ve znění vládního nařízení č. 188/1939), postavením pod policejní dohled (zákon č. 108/1873) nebo dodáním do donucovací pracovny (zákon č.

---

⁸⁷ Institut Tereziánské iniciativy. *Vyhláška Zemského úřadu v Brně o zákazu kočování cikánů*. [online]. poslední úprava 28. 1. 2002. [citováno 2011-03-13]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/rom/brno_19400302>

⁸⁸ Institut Tereziánské iniciativy. *Pronásledování Romů po vzniku protektorátu*. [online]. poslední úprava 28. 1. 2002. [citováno 2011-03-13] Dostupné z:< <http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom2>>

89 a 90/1885).⁸⁹ Nacistické řešení tzv. cikánské otázky se mohlo začít uplatňovat až v době, kdy většina protektorátních úřadů byla kontrolována okupanty. Náznaky zdánlivé autonomie protektorátních úřadů byly postupně likvidovány a tyto úřady se staly loutkou v rukách nacistů. Byla tak otevřena cesta ke konečnému řešení tzv. cikánské otázky.⁹⁰ Od roku 1942 vešla v platnost protektorátní protiromská opatření, jež byla kopií říšskoněmeckých předpisů.

Teprve nařízení říšského protektora ze dne 20. září 1940, o potírání zločinů policií v Protektorátu Čechy a Morava⁹¹ a předcházením jim, ve znění nařízení z 11. listopadu 1941, zavedlo také v Protektorátu v širším rozsahu zásady preventivního boje proti zločinnosti. Opatření podle tohoto nařízení bylo však možné použít jen proti porušovatelům práva a asociálním osobám německé státní příslušnosti, dále proti osobám jiné státní příslušnosti, pokud byly právoplatně odsouzeny pro trestné činy, pro jejichž vyšetřování a odsouzení byla dána příslušnost německých soudů; a konečně proti porušovatelům práva a asociálním osobám neněmecké státní příslušnosti a to bez předchozího odsouzení německým trestním soudem, bylo-li zadržení v zájmu Říše. Nařízení říšského ministerstva vnitra o potírání zločinů a předcházením jim policií, o němž se toto řízení říšského protektora zmiňuje, veřejně publikováno nebylo.⁹²

Právní podklad k zákrokům i proti osobám, které nespádaly do okruhu osob, uvedených v nařízení říšského protektora, poskytl vládní nařízení č. 89/42 Sb. ze dne 9. března 1942 o preventivním potírání zločinnosti, které vydala protektorátní vláda, a které zavádělo preventivní policejní vazbu pro zločince a osoby, „*jež ohrožovaly veřejnost svým asociálním chováním*“. Protektorátní zákonná norma byla kopií stejnojmenného říšskoněmeckého výnosu šéfa německé policie a SS H. Himmlera

---

⁸⁹ Dvě naposledy zmíněná opatření byla ovšem úředně omezena a to tak, že soud musel nejdříve rozhodnout o přípustnosti takového opatření a teprve tento soudní výrok mohl být podkladem pro další zákrok správního úřadu.

⁹⁰ Institut Terezínské iniciativy. *Vládní nařízení o potírání zločinnosti a soupis v srpnu 1942*. [online]. poslední úprava 28. 1. 2002. [citováno 2011-03-13] Dostupné z: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom3>>

⁹¹ „*Podle nařízení říšského protektora o preventivním potírání zločinů policií v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 20. září 1940 (Věstn. R. Prot. str. 484) platí s účinností od 1. října 1940 nařízení říšského ministra vnitra o preventivním potírání zločinů policií též v Protektorátu a může jich býti použito jednak proti německým státním příslušníkům, jednak proti neněmeckým státním příslušníkům, pokud tito byli odsouzeni pro trestné činy, pro něž je dána příslušnost německým soudům.*“ (Preventivní potírání zločinů policií. *VŠEHRD, časopis českých právníků*. 1941, roč. 22, s. 26.)

⁹² *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1942*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1942. s. 184.

z roku 1937. Mezi asociály byli výslovně uvedeni i „*Cikáni a osoby žijící po cikánsku*“. Zatčeny a uvězněny mohly být tyto osoby preventivně – aniž by se dopustily nějakého kriminálního činu; stačilo, aby byly přistiženy mimo úředně přikázané místo, což se u Romů, zvyklých často navštěvovat své příbuzné, stávalo nezřídka. Je zřejmé, že slovo „asociál“⁹³ mělo dle nacistické terminologie širší význam, než má dnes. Postihovalo nejen lidi, kteří nemají pochopení pro potřeby jiných a žijí na úkor společnosti, ale také třeba Romy, kteří řádně pracovali, jen se bez povolení vzdělili z místa pobytu.

Toto nařízení zavádí dvě instituce preventivního potírání zločinnosti a to plánovitý policejní dohled a preventivní policejní vazbu. Plánovitý policejní dohled nastupoval místo zrušeného policejního dohledu (zákon č. 108/1873 ř.z.) a lišil se od něho svou pronikavější intenzitou. Preventivní policejní vazbu můžeme částečně srovnat s kárnými pracovními tábory, lišily se však od nich zejména širším okruhem postižených osob a časovým trváním. Kárné pracovní tábory se zároveň ex lege přeměnily ve sběrné tábory, v nichž se vykonávala preventivní policejní vazba. Těmto institucím bylo společné, že nebyly vůbec vázány na předchozí soudní výrok o přípustnosti uvalovaného opatření. Nařízení soustřeďovalo veškerou kompetenci v oboru těchto institucí jen u kriminálně-policejních úřadů, čímž bylo zaručeno jednotné hledisko při provádění zmíněných opatření.

Nařízení o preventivním potírání zločinnosti zasahoval částečně také do předpisů zákona č. 117/1927 Sb. o potulných cikánech.

Účelem plánovitého policejního dohledu se zabýval § 1 nařízení o preventivním potírání zločinnosti. Ten nahrazoval, jak už jsem uvedla výše, instituci policejního dohledu podle zákona č. 108/1873 ř.z. Lišil se od něj zejména okruhem postižených osob, omezeními, která mohla být uložena, dobou trvání a příslušností úřadů; nejdůležitější rozdíl je ale ten, že soud nejprve v rozsudku vyslovil přípustnost tohoto opatření, a správní úřad pak policejní dohled uvalil, u plánovitého policejního dohledu podle tohoto nařízení tato podmínka odpadá.

Kategorie osob, na které mohl být uvalen plánovitý policejní dohled, najdeme v § 2 nařízení. Okruh trestných činů je v tomto případě širší, než tomu bylo u policejního

---

⁹³ Všeobecná encyklopedie definuje pojem „asociál“ jako: „*pejorativní označení osoby, která není schopna nebo se nechce přizpůsobit vzorům chování a životnímu způsobu společnosti, ve které žije, a většinou zaujímá vůči společnosti nevraživé až nepřátelské postoje.*“ (Všeobecná encyklopedie UNIVERSUM. Praha: Odeon, 2000. s. 314 (asociál).)

dohledu. Naproti tomu podmínky uvalení plánovitého policejního dohledu byly poněkud ztíženy, jelikož v případech odstavce 1 se vyžadovalo nejméně trojí pravoplatné odsouzení soudem.

Pojem zločince z povolání, definovaný v odstavci 1 pod písm. a), se svými znaky blížil páčání trestných činů po živnostensku. Jednalo se o osobu, která si udělala ze zločinu živnost a z výtěžku, získaného svou trestnou činností, zcela nebo zčásti žil.

Podobně i pojem zločince ze zvyku v odstavci 1, písm. b) se svými znaky blíží páčání trestných činů ze zvyku.⁹⁴ Tyto osoby vykazovaly zločinné pudy nebo sklony, díky kterým se dopouštěly opětovně trestných činů téhož nebo podobného druhu.

Předpokladem uvalení plánovitého policejního dohledu podle § 2 odst. 1, písm. a) i b) bylo, že od spáchání posledního trestného činu, který byl podkladem tohoto opatření, uplynulo méně než 5 let; do této lhůty se nezapočítávala doba, kdy nebyl pachatel na svobodě nebo byl na útěku.

Při provádění plánovitého policejního dohledu dle § 3 nařízení mohl úřad uložit omezení, která byla mnohem rozmanitější a povaze trestné činnosti přiměřenější. Mohlo být uloženo několik omezení zároveň. Mezi taková omezení patřil například zákaz vzdálit se bez předchozího policejního dovolení z bydliště nebo místa pobytu; zákaz zdržovat se na určitých veřejných místech; zákaz požívat alkoholické nápoje; zákaz nosit zbraně; zákaz vyrábět a přechovávat necudné spisy, vyobrazení a vypočtení; nebo povinnost vážným způsobem se snažit o získání práce.

Trvání plánovitého policejního dohledu nebylo časově omezeno; trvalo tak dlouho, jak to vyžadoval sledovaný účel (§ 4). Zárukou, že potřeba nařízeného opatření bude občas podrobena novému úřednímu zkoumání, byl odstavec 2 § 4 o periodickém přezkoumávání nařízeného opatření. Po 12 měsíčním trvání dohledu úřad musel (mohl i dříve) přezkoumávat byl-li plánovitý policejní dohled ještě nutný. Pokud shledal, že další trvání tohoto opatření bylo ještě v plném rozsahu nutné, započala tímto rozhodnutím běžet nová lhůta pro periodické přezkoumávání. V opačném případě úřad uvalené opatření zrušil nebo zmírnil a zároveň o tom osobu podrobenou plánovitému

---

⁹⁴ Kvalifikační okolnost v tr.z., např. § 176, č.l krádež ze zvyku, § 203 podvod ze zvyku nebo § 412 rvačka ze zvyku. (*Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1942*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1942. s. 188.)

policejnímu dohledu vyrozuměl. Bylo-li takové opatření jen zmírněno, běžela ode dne vyrozumění opět nová lhůta pro další periodické přezkoumávání.

Nyní se dostáváme k části o policejní preventivní vazbě. Jejím účelem byla ochrana společnosti před každým „škůdcem“. Kategorie osob podrobených policejní preventivní vazbě vypočítává § 6 nařízení. Sem za určitých podmínek spadali zločinci ze zvyku nebo povolání, osoby asociální, či osoby odsouzené, o kterých soud v rozsudku vyslovil, že smí být drženy v donucovací pracovně. Cituji odstavec 3 § 6. *„Asociální chování podle odstavce 1, písm. e) projevuje, kdo svým, byť i ne zločinným chováním naměřeným proti pospolitosti dává najevo, že se do pospolitosti včleniti nehodlá; jsou to např. osoby které drobnými, ale stále se opakujícími přestupky se vymykají veřejnému pořádku (žebráci, tuláci, Cikáni a osoby po způsobu cikánském kočující, nevěstky, osoby stížené nakažlivými chorobami, zvláště chorobami pohlavními, které se nechtějí podrobiti zdravotně-policejním opatřením⁹⁵ příslušného úřadu a pijaní⁹⁶) a osoby, které bez ohledu zda byly trestány se vyhýbají práci a starost o svoji výživu přenechávají veřejnosti (osoby práce se štítící).“*

Zařízení, kterými náš právní řád čelil různým asociálním živlům, byly do té doby donucovací pracovny a kárné pracovní tábory. Nařízení o preventivním potírání zločinnosti ponechávalo instituci donucovacích pracoven beze změny, naproti tomu však měnilo kárné pracovní tábory v útvary, kde se vykonávala preventivní policejní vazba. Kárné pracovní tábory byly původně utvořeny jako doplnění pracovních útvarů podle vládního nařízení č. 223/1938 Sb., po zániku pracovních útvarů však sloužily dále jako instituce zcela samostatné.

Preventivní policejní vazba se vykonávala ve zvláštních sběrných táborech (*Anhaltelager*) v Praze-Ruzyni, Pardubicích a Brně (pobočka v Olšovci); ve sběrné tábory podle tohoto nařízení se ex lege měnily dosavadní kárné pracovní tábory;

---

⁹⁵ Zdravotně-policejními opatřeními se rozumí opatření podle § 4 a 5 zákona č. 241/1922 Sb. o potírání pohlavních nemocí. (*Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1942*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1942. s. 189.)

⁹⁶ Pijanem se rozumí osoba zcela propadlá alkoholismu; pijana musíme rozlišovat od pouhého pijáka ze zvyku. Takové rozlišování bylo důležité z hlediska důsledků, neboť délka policejní preventivní vazby byla v těchto případech různá. (*Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1942*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1942. s. 189.)

sběrné tábory však mohly vzniknout také nově. Nejhorší variantou pro osoby, na něž se zákon vztahoval, byl pak transport do koncentračního tábora Auschwitz I.

Ustanovení odstavce 3 § 8 se zabývá povinností zemí jako subjektů, kterým náležela péče o donucovací pracovny. Tyto ústavy jim byly propůjčeny i s personálem k účelům preventivní policejní vazby. Dispoziční právo nad sběrnými tábory, které podle odstavce 4 § 8 náleží kriminální ústředně, však v sobě neobsahovalo zřizování sběrných táborů.

Do kárných pracovních táborů mohly být podle tehdejších předpisů (§4, odst. 1 vládního nařízení č. 72/1939 Sb.) zařazeny pouze osoby práce se štítící, které dovršily 18. rok věku a nemohly prokázat, že mají řádným způsobem zajištěnou obživu; v donucovací pracovně mohly být drženy osoby, uvedené v § 7, odst. 2 zákona č. 89/1885 ř.z., ve znění čl. II zákona č. 102/1929 Sb. U osob držených v kárných pracovních táborech se jednalo o předpis obligatorní, u osob držených v donucovacích pracovnách však nikoli. Toto rozlišování souviselo s přeměnou kárných pracovních táborů ve sběrné tábory. Preventivní opatření uvalená obligatorně na osoby držené v kárných pracovních táborech by však mohla spočívat také jen v plánovitém policejním dohledu (§ 19 nařízení).

Předpis § 9 zabraňoval tomu, aby rodinní příslušníci osoby, vzaté do policejní preventivní vazby, upadli do nezaviněné nouze. Za tím účelem se úřadu ukládalo, aby při uvalení této vazby oznámil jména rodinných příslušníků zadržené osoby domovské obci (jako subjekt, který byl nejčastěji nositelem chudinské péče, podle § 1 zákona č. 105/1863 ř.z.) a obci pobytu (jako subjektu, který byl podle § 28 zákona č. 105/1863 ř.z. povinen poskytovat prozatímní chudinské zaopatření).

Stejně jako plánovitý policejní dohled měla i policejní preventivní vazba trvání zásadně neomezené (§ 10 odstavec 1 nařízení).

Periodické přezkoumávání v odstavci 2 § 10 se provádělo stejně jako u plánovitého policejního dohledu; rozdíl byl pouze v tom, že u policejní preventivní vazby byla lhůta pro periodické přezkoumávání kratší (6 měsíců) a byla předepsána nejen doba, do kdy nejpozději bylo nutné provést první přezkoumání, ale také doba, kdy nejdříve mohlo být provedeno.

Procesní zvláštnosti tohoto nařízení byly způsobeny jednak zvláštní povahou preventivních opatření, a jednak snahou soustředit všechno rozhodování jen u policejních úřadů, u kterých byla zvláštní oddělení kriminální policie.

Jediným opravným prostředkem proti rozhodnutím a opatřením dle § 16 byla stížnost. O všech stížnostech rozhodoval s konečnou platností přednosta kriminální ústředny. Stížnost sice nebyla vázána lhůtou, postrádala ale odkladný účinek a stěžovatel neměl právní nárok na její vyřízení.

Nařízení obsahuje zvláštní ustanovení o Cikánech v § 18. Cikánům a osobám potulujícím se po způsobu cikánském bylo zakázáno vzdalovat se z místa, které jim bylo úředně přikázáno, bez předchozího povolení kriminální ústředny.

Cikán potřeboval úřední povolení nejen ke kočování, ale i k tomu, pokud se chtěl vzdálit z přikázaného bydliště. K vydávání kočovnických listů byly do té doby příslušné politické úřady I. stolice; tato kompetence se přenesla na kriminální ústřednu. Platnost kočovnických listů, omezená podle § 5, odst. 4 zákona č. 117/1927 Sb. na jeden rok, zanikala ex lege.

Cikáni se snažili opatřovat si licence na kočovné živnosti, aby se tak mohli věnovat zaměstnání, které vyhovovalo jejich kočovným pudům. Často obchodovali s koňmi, aby mohli dojíždět na koňské trhy. Předpis čelil těmto snahám Cikánů a zavazoval úřady, aby před vydáním takového povolení se nejdříve vyžádaly souhlas kriminální ústředny. Ta tak byla schopna celou otázku posuzovat z jednotného hlediska.

Důsledky zákona o preventivním potírání zločinnosti se projeví zvláště po přijetí výnosu o potírání cikánského zlořádu, na jehož základě byly zřízeny cikánské tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, které se staly symbolem holocaustu Romů na protektorátním území. Důvody k uvalení vazby se staly formální podmínkou k uvěznění v těchto táborech.⁹⁷

4.3. Další vybraná protiromská opatření

V důsledku ohrožování obyvatelstva řáděním nebezpečných živlů, zejména cikánských tlup, tuláků a jiných živlů práce se štítících, vydalo 2. srpna 1939 ministerstvo vnitra oběžníkem o potírání řemeslné žebroty a tuláctví následující

---

⁹⁷ LHOTKA, Petr. Pojem cikána v právních normách od začátku 20. Století do roku 1945. In: *SbFF-Ostrava*. 2009, č. 16, s. 218.

pokyny. Bylo zapotřebí zvýšené pozornosti úřadů a to konkrétně vedení důkladných evidencí všech žebrajících osob v místě. Vedení těchto evidencí bylo úkolem bezpečnostních orgánů, četnictva, státních policejních úřadů a v městech, kde nebyl zřízen státní policejní úřad s plnou působností, orgánů městských policejních úřadů. V evidenci se zaznamenávalo: kde a kdy se zdržovali žebráci a jakým způsobem žebrotu provozovali, zda žebrotu na místech veřejných nebo dům od domu. Dále musely věnovat zvýšenou pozornost žebrotě zastírané nedovoleným a neoprávněným prodejem různých věcí. V evidenci byly vedeny i noclehárny, v nichž se žebráci shromažďovali.

Na osoby potulné a po cikánsku žijící bylo třeba použít příslušných ustanovení zákona č. 117/1927 Sb. a prováděcího vládního nařízení č. 68 z roku 1928. Ustanovení § 5 citovaného zákona umožňovalo okresním úřadům bránit kočování cikánských tlup, zejména omezením vydání kočovnických listů jen na případy krajně naléhavé a případné odnímání kočovnických listů osobám nespolehlivým. V úvahu připadalo i ustanovení § 12 zákona, podle kterého náleželo okresním úřadům posoudit a činit návrhy okresním soudům, pokud bylo zapotřebí, aby děti potulným Cikánům odňaté byly dodány do péče řádných rodin nebo vychovávacích ústavů.

Vůči osobám, které se provinily proti předpisům a pracovní povinnosti v zemědělství a lesnictví⁹⁸, byla zavedena vládním nařízením ze dne 13. října 1944, č. 239 Sb., o opatření proti osobám štítícím se práce v zemědělství a lesnictví zvláštní sankce, jež se uplatňovala v zahájeném řízení trestním před okresním úřadem, aniž by však byla vázána na vynesení odsuzujícího trestního nálezu. Opatření mělo povahu opatření donucovacího, které mělo působit k udržení pracovní morálky v oboru zemědělské a lesní výroby.

Ustanovení tohoto nařízení umožňovala okresním úřadům v trestním řízení zavedeném podle příslušných předpisů pro neuposlechnutí příkazovacího výměru v zemědělství a lesnictví a pro přestupky proti pracovní morálce v zemědělství a lesnictví prohlásit za propadlé drobné zvířectvo, které patřilo osobě trestně

---

⁹⁸ Blíže v článku: JANÁČEK, L. Krádež polních a lesních plodin a její poměr k polnímu a lesnímu pychu. *Právní praxe*. 1943-1944, roč. 8, s. 105-111.

stíhané. Propadnutí mohlo být vysloveno i tehdy, jestliže obviněná osoba nemohla být stíhána nebo odsouzena.

Otevřený postup vůči Romům jako nevyhovující „rase“ začíná po začlenění protektorátních úřadů do aparátu okupantů a vůbec v souvislosti s radikalizací po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. V létě 1942 vydal generální velitel neuniformované protektorátní policie výnos o potírání cikánského zlořádu.⁹⁹ Součástí výnosu byl i soupis veškeré romské populace včetně dětí ze smíšených manželství (cikánských míšenců). Tato evidence již zahrnovala osoby romského původu bez ohledu na jejich způsob života, dosažený stupeň vzdělání nebo míru integrace do společnosti. Všechny osoby nad 14 let podchycené soupisem se měly napříště prokazovat již jen cikánskou legitimací. Občanské legitimace byly proto odňaty a zaměněny za cikánské i Romům usedlým. Popsaným způsobem byli všichni Romové včetně míšenců v Protektorátu označeni a izolováni od ostatní společnosti. Evidované osoby byly rozděleny na dvě skupiny. První, menší a ze společenského hlediska poněkud problémovější skupina, byla i s celými rodinami ihned odeslána do nově otevřených tzv. cikánských táborů v Letech a Hodoníně. Větší, relativně bezproblémová část Romů, kteří byli v pevné produktivní práci, byla prozatím ponechána v klidu, ale zároveň již v tichosti probíhaly přípravy k jejich pozdější koncentraci.

Oběžník ministerstva vnitra o boji proti cikánskému zlořádu ze dne 24. června 1942 přikazoval úřadům odebrání kočovnických živnostenských listů: *„Protože Cikáni atd., provozující po kočovnicku nějakou živnost a mající kočovnické živnostenské listy, poškozují prodejem méně hodnotných a nepotřebných věcí zvláště venkovské obyvatelstvo a přitom se i dopouštějí trestných činů, které se jim dají při jejich nestálém pobytu zřídka dokázat, buďtež jim kočovnické*

---

⁹⁹ Toto opatření zaměřené již výhradně na Romy. Byl proveden soupis všech Romů a napočteno bylo zhruba šest a půl tisíce Romů a romských míšenců. Všem odňali občanské průkazy a místo nich dostali cikánské legitimace jako doklad o tom, že nejsou rovnoprávní občané jako ostatní. Tato evidence svědčila o záměru nacistů docílit „konečného řešení“, tedy totálního vyhlazení všech Romů.

*živnostenské listy ihned, nejpozději v den soupisu odňaty. Nové kočovnické živnostenské listy nebudte jim vydány.*¹⁰⁰

O nezastřeném rasovém základě pronásledování Romů vypovídá také vládní nařízení č. 119/43 Sb., ze dne 3. května 1943, o vybírání sociální vyrovnávací dávky v Protektorátu Čechy a Morava. Vzhledem k probíhajícím deportacím do koncentračního tábora Auschwitz II.-Birkenau neměl tento předpis praktickou účinnost, ale bylo v něm charakterizováno postavení Romů.¹⁰¹ Toto vládní nařízení ukládalo v ustanovení § 1 vybírání zvláštní přirážky k důchodové dani od „*Poláků, Židů a Cikánů.*“ Také další právní normy důchodového a sociálního zabezpečení Romy diskriminovaly, když je spolu se Židy a Poláky zařazovaly do méně výhodných kategorií důchodového a sociálního systému. Například důchodovou daň podle vládního nařízení č. 233/1943 Sb., ze dne 9. srpna 1943, o dani důchodové, měly všechny výše zmíněné skupiny platit v nejvyšší kategorii (bez ohledu na jiné skutečnosti) a jejich rodiny podléhaly témuž daňovému režimu. Podobným způsobem byly upraveny daňové odpisy zaměstnavatelů vládním nařízením č. 105/1943 Sb., ze dne 22. dubna 1943, o srážce důchodové ze mzdy, která zaměstnavatelům znemožňovala daňové odpisy v případě Cikánů. Podle ustanovení § 3 odstavce 2, vládního nařízení č. 250/1943 Sb., ze dne 27. srpna 1943, o podpoře při včleňování do práce ztratili „Židé a Cikáni“ nárok na podporu v nezaměstnanosti.

Za legislativní tečku za pronásledováním protektorátních Romů lze považovat nařízení Generálního velitele protektorátní neuniformované policie ze dne 20. dubna 1944, ve kterém byla nařízena výměna osobních průkazů z „rasově-biologického hlediska“.

Z výše uvedených protektorátních právních předpisů bylo jako první zrušeno dekretem prezidenta republiky č. 99/1945 Sb., vládní nařízení č. 233/1943 Sb., o dani důchodové.¹⁰²

---

¹⁰⁰ NEČAS, C. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1.vyd. Brno: Matice moravská, 2005. s. 384-385.

¹⁰¹ V ustanovení § 2 odstavce 3 nařízení: „*Cikáni jsou: 1) úplní Cikáni (Cikáni pravého původu) a 2) míšenci s převážnou nebo rovnou částí cikánské krve. V pochybnostech rozhoduje ministerstvo vnitra.*“

¹⁰² Blíže k dekretu prezidenta republiky, ze dne 13. října 1945, o úpravě přímých daní za kalendářní roky 1942 až 1944 a o úpravě poplatků a daní obchodových: Dekret prezidenta republiky, ze dne 13. října 1945, o úpravě přímých daní za kalendářní roky 1942 až 1944 a o úpravě poplatků a daní obchodových.

4.4. Nacistická perzekuce majetku Romů

Protiromská opatřená byla v Protektorátu uplatňována postupně. Zlomový byl rok 1942, kdy bylo přijato vládní nařízení o preventivním potírání zločinnosti v březnu 1942 a později v létě 1942 nařízení o potírání cikánského zlořádu. Přijetí těchto nařízení doprovázelo provedení soupisu všech Cikánů a cikánských míšenců a následně byly zřízeny cikánské tábory v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu.

Již v říjnu roku 1939 bylo na území Protektorátu vydáno nařízení o nakládání s majetkem v Protektorátu Čechy a Morava, které plnilo podobnou úlohu jako zákon o nakládání s majetkem nepřátel národa a státu z roku 1933 v Německu. Teprve v roce 1943 byla říšskoněmeckým ministerstvem vnitra působnost nařízení rozšířena o ustanovení o „nepřátelském majetku“.

Dalším důležitým předpisem bylo nařízení H. Himmlera z 16. prosince 1942 o posílání Cikánů a cikánských míšenců do koncentračního tábora Auschwitz II.-Birkenau, které se vztahovalo i na území Protektorátu. Podle dalšího nařízení H. Himmlera měl být majetek Romů uvězněných v tomto koncentračním táboře konfiskován ve prospěch Říše.¹⁰³

Až do roku 1943 tedy nedocházelo k zabavení majetku Romů v Protektorátu, výjimkou byly cikánské tábory (majetek byl jen zabaven a po propuštění z tábora jim měl být opět navrácen). Jedním z důvodů byl fakt, že většina Romů v Protektorátu žila v chudých poměrech a pokud vlastnili nějaký cenný majetek, byl většinou ve formě rodinných šperků a jiných cenností z drahých kovů (zlato, stříbro).

Cikánské tábory byly zřízeny v srpnu roku 1942 v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. V těchto táborech byly internovány celé romské rodiny. Při jejich příchodu do tábora jim byly odebrány veškeré doklady a také všechno jejich movité jmění, zejména peníze v hotovosti, vkladní knížky a různé cenné předměty. V případě tábora v Letech byly peníze uloženy u Okresní hospodářské záložny v Mirovicích. Zabavené vkladní knížky a cenné předměty spolu s jejich kusými seznamy byly deponovány v táborové pokladně. Pokud některé rodiny

---

¹⁰³ LHOTKA, Petr. *Pojem cikána v právních normách od začátku 20. Století do roku 1945*. 2002. s. 75. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. s. 46.

přijely do tábora ve vlastních dopravních prostředcích, byl jejich tažný dobytek rozprodán ve veřejných dražbách a kočovné vozy nebo bryčky byly zabaveny. Stejně tak byly vězňům případně odnímány housle a jiné hudební nástroje. Ovšem v evidenci vězňů a jejich majetku panoval nepořádek. Ten byl odstraněn teprve po suspendování původního a příchodem nového tábořského velitele.¹⁰⁴

V hodonínském táboře probíhala procedura v zabavování majetku podobně. Cenné předměty, peněžní hotovost vězňů a vkladní knížky byly deportovány na začátku října 1943 u kriminálního ředitelství protektorátní policie v Brně. Kočovné vozy a koně byly prodány ve veřejných dražbách.

Většina vězňů cikánských táborů byla deportována do koncentračního tábora v Auschwitz II- Birkenau. Majetek těchto osob propadl ve prospěch Německé říše. Na začátku jsem uvedla, že vězňům cikánského tábora měl být jejich majetek po propuštění vrácen. K tomu ale nedocházelo. Majetek, který zanechali ve svých domovech, byl většinou rozkraden nebo zničen. Vězňové, kteří byli propuštěni, tedy odcházeli bez jakýchkoliv prostředků, takže na ně v prázdných domovech čekaly existenční starosti. Naznačuje to např. dopis Marie Vrbové, která se po svém propuštění musela obrátit na velitele tábora v Letech s následující prosbou: „*Vážený pane řediteli, uctivě vás žádám, aby jste byl tak laskav a vydal nám ty naše věci, neb je nutně potřebujeme, neb nám vše vzali a já nemám ani peřinu a mám malé dítě, jak víte sám, a mám tam též nádobí a vše ostatní, co se potřebuje do bytu.*“ Velitel na naléhavý dopis odpověděl, že žadatelka si má věci vyzvednout ve skladu ruzyňské donucovací pracovny, pokud ovšem prokáže, že jsou její. Při nepořádku panujícím v inventarizaci odebíraného majetku jednotlivým rodinám při jejich vstupu do tábora zůstávala však tato podmínka téměř nesplnitelná.¹⁰⁵

Důležitou roli při rozhodování o zařazení do transportu do koncentračního tábora v některých případech sehrály orgány místní samosprávy. Příkladem může být Hrubá Vrbka, kde se místní zastupitelstvo zastalo rodiny Kubíků a zachránilo ji

---

¹⁰⁴ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 42.

¹⁰⁵ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 42-43.

tak před transportem do koncentračního tábora. Také při sestavování transportů se objevovaly pověsti o úplatcích.¹⁰⁶

Z dochované dokumentace je znám případ manželů Danielových z Tišnova, kteří za slíbenou intervenci poskytli strážmistřovi neuniformované protektorátní policie A. Dubovému dva zlaté prsteny a 13 000 K. Když byli i přesto transportováni, podali na policistu oznámení z osvětimského cikánského tábora a obvinili ho z korupce. Krajský soud v Brně však 7. prosince 1944 zprostil obžalovaného viny s odůvodněním, že se nedalo věřit výpovědi manželů, „ježto tito jsou Cikáni, kteří často vypovídají nepravdivě“.¹⁰⁷

Zatímco v Čechách byly transporty prakticky ukončeny v průběhu jara 1943, na Moravě byla situace odlišná. V dubnu 1943 upozornila německá kriminální policie brněnské kriminální ředitelství na přílišné množství Romů ponechaných na svobodě. Největší počet výjimek z transportu byl udělen na Zlínsku, kde je získalo asi 100 osob. Bylo nařízeno přezkoumání celé záležitosti a většina těchto Romů byla zařazena do dalších transportů.¹⁰⁸

Tyto případy úplatků nebyly ojedinělé a ukazují, že někteří Romové disponovali většími finančními obnosy, které byly po jejich deportaci zabaveny v zájmu Říše nebo rozkradeny.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Institut Tereziánské iniciativy. *Deportace českých Romů do Osvětimi*. [online]. poslední úprava 15. 11. 2001. [citováno 2011-04-25] Dostupné z: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom5>>

¹⁰⁷ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 136.

¹⁰⁸ Institut Tereziánské iniciativy. *Deportace českých Romů do Osvětimi*. [online]. poslední úprava 15. 11. 2001. [citováno 2011-04-25] Dostupné z: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom5>>

¹⁰⁹ „Neměli jsme s sebou žádné zlato, protože jsme se báli, že by nám je policisté sebrali. Můj manžel měl tehdy asi 60 000 korun. Schoval ty peníze do valchy. Vzali jsme si tu valchu s sebou zároveň se šaty. Mysleli jsme si, že bychom mohli ty peníze použít na podplácení dozorců a uprchnout. Ale stalo se, že někdo tu valchu ukradl, když jsme první den přijeli do tábora.“ (POLANSKY, P. *Tíživé mlčení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství G plus G, 1998. s. 98.)

5. Internace Romů v Protektorátu

Vláda druhé pomnichovské republiky se vážně zabývala myšlenkou nucené koncentrace Romů v pracovních táborech. Bezprostředním podnětem k urychlení chystaných protiromských opatření byla petice zaslaná předsedovi vlády Rudolfu Beranovi představenstvem slovácké obce Svatobořice, jež se po léta soudila se sousedním Kyjovem o domovskou příslušnost zde usedlých Romů. Petice z 5. 2. 1939 končí slovy: „*Mnoho se mluví v rozhlase a píše v denních listech, že se musíme v novém státě přizpůsobit nutnosti. V otázce cikánské jest nejvýše nutno učiniti okamžité zákonité opatření, jiné než otisky palců v cikánských legitimacích. Byla-li až dosud špatnou politika humanity, musíme nastoupiti cestu jinou. I nám nesmí býti vytýkáno, budeme-li chtíti kmen národa malého očistiti od takových parazitů, jako jsou Cikáni.*“ Vláda druhé republiky však již nestihla návrhy změn realizovat.¹¹⁰

5.1. Kárné pracovní, sběrné a cikánské tábory

Na sklonku roku 1939 nařídilo protektorátní ministerstvo vnitra oběžníkem všem podřízeným úřadům, aby Romy vyzvaly k okamžitému usazení, na něž byla určena dvouměsíční lhůta. K tomuto nařízení se vázal i další předpis téhož ministerstva z 13. února 1940, podle něhož se měly policejní a okresní úřady postarat s veškerým nasazením o bezpodmínečné a trvalé usazení kočovníků a podávat o jeho průběhu zprávy. K 1. dubnu 1940 byl vyhotoven nový soupis romské populace. Podle shromážděných údajů se na území Protektorátu zdržovalo celkem 6 540 Cikánů, kteří o rok později, v září 1941, žili ve 464 obcích. Ti, kteří se nařízení nepodřídili, byli umístováni do kárných pracovních táborů¹¹¹, zřízených v souladu s nařízením vlády z března a dubna roku 1939: Romové z Čech do tábora v Letech u Písku (okres Písek), moravští Romové pak do Hodonína u Kunštátu (okres Blansko).

Tábory byly otevřeny v srpnu 1940, na základě nařízení československé vlády z 2. března 1939, pro muže starší 18. let, kteří se vyhýbali práci a nemohli prokázat, že si řádným způsobem zajišťovali obživu; ustanovení této zákonné normy převzala

---

¹¹⁰ Institut Tereziánské iniciativy. *Deportace českých Romů do Osvětimi*. [online]. poslední úprava 15. 11. 2001. [citováno 2011-04-18] Dostupné z: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom5>>

¹¹¹ Blíže k systému nucené a řízené práce v článku: TAUCHEN, J. Einige Bemerkungen zur Entwicklung des Arbeitsrechts im Protektorat Böhmen und Mähren (*Pracovní právo v Protektorátu Čechy a Morava*). In: *Journal on European history in law*. 2010, roč. 1, č. 2. s. 52- 54.

protektorátní vláda pozměňovacím nařízením z 28. dubna 1939. Počet internovaných vězňů regulovaly zemské úřady podle předem připravené evidence.¹¹²

Protektorátní administrativa, která nechtěla nebo nedovedla řešit problémy vyvstávající v souvislosti s nařízeným usazováním kočovných romských rodin, využila této příležitosti a začala do táborů zařazovat i ostatní Romy. Pro úřady na jednotlivých místech tak vznikla možnost zbavit se problémových Romů. Vězňové byli do tábora dodáváni okresními úřady, které regulovaly i množství Romů internovaných v kárných pracovních táborech. V táborových seznamech se u některých jmen objevovala červená písmenka „c“ jako zkratka pro slovo Cikán. Podíl Romů na celkových počtech vězňů zůstával však relativně nízký a pohyboval se v rozmezí od 5 do 25%.¹¹³

Dozorčími orgány v táborech byli protektorátní četníci a tábory byly řízeny protektorátními orgány. Nacisté schvalovali veškerá přijatá opatření s tím, že považovali internaci romských mužů v kárných pracovních táborech za přechodné období před zásadnějším řešením romské otázky.

5.1.1. Tábor v Letech

Výstavba tábora měla poměrně dlouhou prehistorii, jejíž kořeny sahaly do předmnichovského období. Už tehdy stál na pastvině mezi lesem Babinou a rybníkem Lipěže ve vzdálenosti 2 km od obce Lety domov pracovního útvaru, jehož dělníci pracovali na stavbě silnice z Mírovic do Oltně.¹¹⁴ Po zrušení domova umístilo ministerstvo vnitra prostřednictvím zemského úřadu v uvolněném areálu tábory nucené koncentrace, kárný pracovní tábor byl zřízen 8. srpna 1940 a následný sběrný tábor zahájil činnost 1. ledna 1942, zatímco cikánský tábor byl otevřen 2. srpna 1942. Vzhledem k odlišnému určení se muselo provést několik rekonstrukčních a dislokačních úprav.¹¹⁵

---

¹¹² NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 18.

¹¹³ ibidem

¹¹⁴ Podle Helsinských dohod měly být všechny tábory smrti na konci druhé světové války zachovány v původním stavu jako národní památníky. V polovině devadesátých let přislíbila vláda zbourání prasečáku a obnovu tábora coby pietního místa, později ovšem od slibu tiše ustoupili a Provozovna výroby vepřového masa Lety, která dnes patří písecké firmě Agpi, a. s., stojí na místě tábora v Letech dodnes. (Vláda nebude bourat páchnoucí vepřín v Letech u Písku. In: Zpravodajský server Romea.cz. [online]. vyd. 8. 10. 2010. [cit. 2011-05-20]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_8781>)

¹¹⁵ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 25.

Ředitelem, respektive velitelem kárného pracovního tábora, sběrného a nadlouho také cikánského tábora byl vrchní administrativní oficiál Josef Janovský.¹¹⁶ Když byl postaven do čela letského tábora, dostal za úkol řídit tamní provoz, provádět dozor nad vnějšími i vnitřními pracemi a kontrolovat výkon služeb a stráží. Po zamoření tábora břišním tyfem se mu řídicí funkce očividně vymkla z rukou, takže byl v lednu 1943 suspendován a v únoru přešel do služeb zemského úřadu a na jeho místo nastoupil nový velitel vrchní administrativní oficiál Štefan Blahynka, dosavadní velitel cikánského tábora v Hodoníně. Cílem jemu svěřených úkolů bylo oprostít řízení tábora od chaosu a připravit jeho vězně k netrpělivě očekávané deportaci do Auschwitz-Birkenau. Jakmile přípravu vykonal, vrátil se zpět do Hodonína a řízením letského tábora byl pověřen dosavadní tamní hospodář.¹¹⁷

Strážní mužstvo se skládalo z 30 bývalých četníků, jejichž počet byl na sklonku roku 1942 zesílen četnickým oddílem. Počet uniformovaného personálu byl nestálý a neustále se měnil. Všichni příslušníci byli ozbrojeni pistolemi a gumovými obuškami, strážníci měli po dobu služby pušku, řemen a poplachovou píšťalu a v nočních hodinách disponovali služebními psi. K personálu patřili i lékaři, ošetřovatelky a dezinfektor.

S vězni jednali příslušníci uniformovaného personálu hrubě až surově a vynucovali si jejich bezvýhradnou poslušnost. Pokud se jim k tomu naskytla příležitost, zneužívali svého postavení a jednali bez jakýchkoliv morálních zábran a ohledů.¹¹⁸ Jeden z velkých trestných činů vyšel najevo 7. dubna 1943, když poštovní úřad v Orlíku vrátil do tábora pět balíků, v nichž chtěli četničtí strážmistři Václav Kubec a Antonín Strnad odeslat svým rodinným příslušníkům více než 50 kg potravin, postupně odcizovaných v táborových kuchyních a skladech.¹¹⁹ Oba pachatelé byli postaveni před krajský soud v Písku.¹²⁰

Po příchodech do tábora podrobovali se příchozí zběžné lékařské prohlídce, stříhání a mytí, dále pak dostali muži táborovou výstroj, zejména vyřazené a černě obarvené vojenské uniformy, ženám a dětem zůstalo jejich civilní oblečení. Po vstupních

---

¹¹⁶ Po službě v armádě nastoupil už před první světovou válkou k četnictvu, kde postupně dosáhl hodnosti štábního kapitána.

¹¹⁷ NEČAS, C. *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 64.

¹¹⁸ Blíže k této problematice: NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 1999.

¹¹⁹ Potraviny odebírala správa tábora z vlastního hospodářství a od místních dodavatelů. Dávky byly úředně předepsány a jejich překračování bylo nemyslitelné. Dávky se ovšem postupem času snižovaly.

¹²⁰ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1. vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 31.

procedurách museli vězňové odevzdat cikánské legitimace a ostatní osobní doklady, které byly abecedně seřazeny v administrativním baráku. Současně byl každý vězeň zapsán do lístkové kartotéky, která dělila jednotlivé osoby podle ročníků a obsahovala o nich základní údaje, tj. jméno a příjmení s datem a místem narození. Kartotéka byla vedena nedbale a z jejích údajů se nedal spolehlivě určit počet jednotlivých internovaných osob.

Kromě dokladů bylo vězňům odebráno všechno jejich movité jmění, zejména peníze v hotovosti, vkladní knížky a různé cenné předměty.¹²¹ V evidenci vězňů a jejich majetku panoval nepořádek. Ten byl odstraněn teprve po suspendování původního a příchodem nového tábořského velitele.¹²²

Po rekvizicích rozdělili vězně do tří skupin a každou umístili odděleně v obdélníkovitě sestavených ubikacích.

Podle domovního řádu byli všichni vězňové podřízeni řídicím správním a strážním orgánům a museli rychle plnit všechny jejich rozkazy. Při pozdravu měli smeknout čepici a stát v pozoru, při oslovování titulovali nadřízené slovem „pane“ s označením jejich hodnosti. Styk s cizími osobami mohli vězňové uskutečnit jen na základě povolení, které poskytoval velitel tábora. Podobně mohli pouze s velitelským souhlasem napsat měsíčně dva dopisy nebo jeden balíček do 3 kg. Korespondence i balíkové zásilky byly cenzurovány a prohlíženy v tábořové kanceláři a při zjištění jakýchkoliv závad se ničily. Opuštění tábora a návštěvy vězňů cizími osobami povoloval jen ve zvlášť naléhavých případech velitel.¹²³ Úřední řečí byla v táboře němčina. Používání romského jazyka nebylo při běžné komunikaci dovoleno.¹²⁴

Zvlášť přísně byla v domovním řádu formulována trestní ustanovení.¹²⁵ Trestné činy, spáchané před příchodem do tábora, spadaly pod pravomoc říšských a protektorátních

---

¹²¹ K zabavování majetku Romů viz samostatná podkapitola 4.4.

¹²² NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 50.

¹²³ Problémem pro vedení tábora v Letech bylo, že se k táboru sjížděli na návštěvu příbuzní internovaných Romů a nezdávka jim napomáhali k útěku. Je naprosto nepředstavitelné, že by se třeba k Chmelnu, Treblince, Sobiboru, Mauthausenu a dalším koncentračním táborům sjížděli příbuzní internovaných, například Židé. To by znamenalo jejich rychlý konec. Tomuto sjíždění příbuzných bylo zamezováno nařízením, které zakazovalo převozníkům na Vltavě v blízkosti tábora převážet přes řeku Romy. (NEČAS, C. Die tsechechischen und slowakischen Roma im Dritter Reich. In: *Dritter Welt-Roma-Kongress*. Gottingen, 1981, s. 62-64.)

¹²⁴ NEČAS, C. *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 69-70.

¹²⁵ Nejvyšší z uvedených trestů byl vynesen poprvé nad Josefem Růžičkou, kterého týden po jeho příchodu odsoudil velitel k jednadvacetidennímu vězení s pústem a tvrdým ložem za chování, jež se

soudů. Naproti tomu přečiny, spáchané během táborové internace, trestal velitel nebo jeho zástupce vyslovením důtky, odnětím poskytovaných výhod, určením na těžké nebo nepříjemné práce a vsazením do táborové věznice.¹²⁶

Jedním z účelů nucené táborové koncentrace měla být převýchova vězňů k práci. Domovní řád proto každému bez rozdílu nařizoval pracovat a nikoho od této povinnosti neosvobozoval: „*Proto budou pracovat jak muži, tak i ženy. Děti budou pracovat podle jejich sil a schopností.*“ V duchu tohoto nařízení byli pak vězňové rozděleni do pracovních skupin. Muži se nasazovali většinou na vnější práce a uvnitř tábora se jich používalo buď pro řemeslné dovednosti v dílnách, nebo ke zvláště těžkým a namáhavým domácím pracím. Ženy pracovaly mimo tábor při příležitostných sezonních sklizních v zemědělství, nebo byly přidělovány v táboře k praní prádla, ke kuchyňským pracím, k dozoru nad malými dětmi a k péči o pacienty v táborové nemocnici. Mládeže se používalo ke stejným pracovním povinnostem jako žen. Drobnými pracovními úkoly byly pověřovány i děti,¹²⁷ které se měly pod dohledem dozorkyň učit dobrému chování a také základům čtení a psaní. Pracovní doba trvala denně 10 hodin. Při nesplnění zadaných úkolů se pracovní doba prodlužovala. Ustanovení domovního řádu na to pamatovala slovy: „*V případě, že se nesplní určitý pracovní program v normální pracovní době, musí vězňové pracovat dostatečně dlouho bez zaplacení mzdy.*“¹²⁸

Podle příslušných mzdových sazeb náležela vězňům za vykonanou práci tarifní mzda, kterou velitel tábora odváděl do 14 dnů na účet zemského úřadu v Praze. Dosažené výdělky sloužily jenom k dalšímu ujařmování, protože protektorátní správa jich používala ke krytí nákladů spojených s provozem tábora. Do nákladů se zahrnovaly mzdy řídicího, správního a dozorčího personálu, výdaje na stravování, ubytování a léčení vězňů, ale také na výstroj, otop, světlo a na různá další vydání od použitých dopravních prostředků až po služební psy.

Na základě směrnic pro hospodářskou službu se mělo táborových vězňů používat především na stavbách silnic železnic a vodních děl, k lámání kamene v lomech,

---

„těžce přičilo domovnímu řádu“. (NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 54.)

¹²⁶ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 54.

¹²⁷ „Můj sedmiletý syn pracoval v kamenolome se mnou. Když jsme spolu pracovali pořád mě prosil o chleba.“ (POLANSKY, P. *Tíživé mlčení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství G plus G, 1998. s. 32.)

¹²⁸ NEČAS, C. *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 76.

výpomoci v zemědělství a v lesním hospodářství apod. Pro Lety připadaly v úvahu z uváděných projektů především silniční, zemědělské a lesní práce.¹²⁹

Většinu vězňů ukončily nucený pobyt v táboře deportace „*do nového sídelního území v Generálním gouvernementu*“. Na rozkaz německé kriminální policie sestavila kriminální ústředna v Praze z letských vězňů celkem dva hromadné transporty: první podle nařízení vlády o preventivním potírání zločinnosti, druhý na základě pověstného Himmlerova výnosu.

5.1.2. Tábor v Hodoníně

Tábor ležel na okraji lesíku Ubčina asi 700 m od obce Hodonín.¹³⁰ Dozorčí personál tvořili v tomto táboře protektorátní četníci. V jejich čele stál Štefan Blahynka, který v zimě 1943 odešel do tábora v Letech, aby zde pomohl odstranit následky tyfové epidemie a zajistil tak podmínky pro transport vězňů do koncentračního tábora. V době jeho nepřítomnosti ho zastupoval administrativní oficiál a bývalý četnický nadporučík Jan Sokl, proti kterému jakožto původnímu řediteli kárného pracovního tábora bylo pro zjištěné nedostatky ve styku s podřízenými vedeno disciplinární řízení a v důsledku něho musel být ze své funkce odvolán a stal se hospodářem tábora.¹³¹

Dále se v táborové správě uplatnili vrchní kancelářští oficianti jako pomocníci a správci táborových skladišť. Dozorčí služba příslušela mužstvu, ve kterém bylo kromě velitele 12 mladých četnických gážistů. Počet řídicích, správních a strážních orgánů nebyl stabilní a stále se měnil.

Vedle uniformovaného personálu pracovalo v táboře také několik civilních zaměstnanců. Lékaři, dezinfektor a také civilisté jako vedoucí kuchyně pro táborový personál a pro vězně. Pomocnými orgány vojensko-policejního režimu v táboře byli vězeňští funkcionáři, vybíráni pro tento účel z řad surových a bezcitných vězňů. Měli hodnost četařů nebo svobodníků a vzájemně se od sebe lišili různými pravomocemi.

---

¹²⁹ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 55-56.

¹³⁰ Areál tábora je dosud půdorysně zachován v téměř nezměněné podobě, z původních budov se zachovala pouze jediná - přízemní dřevěná stavba, v níž soukromá majitelka nyní provozuje hospůdku Krmelec.

¹³¹ NEČAS, C. *Nad osudem českých a slovenských Cikánů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1981. s. 95.

Nejvýše mezi nimi stál „trojlístek“, jejich přezdívky byly Fasi, Láblo a Házo.¹³² Před touto trojicí se měl na pozoru i sám velitel tábora.¹³³

Po rozpuštění sběrného tábora byli koncem července 1942 uvolněni všichni jeho vězňové kromě těch, kteří zůstali i nadále v internaci a stali se tak prvními vězni nově vytvořeného cikánského tábora.

Podle kriminálního podacího protokolu podávali vězňové buď sami, nebo prostřednictvím brněnských advokátů JUDr. L. Pelikána a JUDr. J. Popelky řadu žádostí o propuštění z tábora; vyřizovací řízení se však různě protahovala. Někteří vězňové se pokusili opustit tábor ilegálně. Podmínky k útěkům byly vhodnější na vnějších pracovištích nebo při pěších eskortách k okresnímu soudu v Kunštátu.¹³⁴

Procedury při příchodu do tábora byly stejné jako v případě tábora v Letech.

Denní dávky potravin byly pevně stanoveny předpisy, ovšem mnohé z těchto detailně propočítaných dávek byly v podmínkách válečné ekonomiky značně iluzorní, protože některé potraviny se z volného trhu rychle vytratily a přestaly být dosažitelné i v rámci přidělového hospodářství. Tuto skrytou restrikcí prohloubil výnos ministerstva zemědělství a lesnictví z roku 1941, který postavil kárné pracovní a po nich stejně tak sběrné, cikánské a pracovní výchovné tábory na roveň trestnicím a polepšovnám.

Práceschopní vězni byli rozděleni do pracovních skupin mužů, žen a mladistvých, které pracovaly buď na vnějších pracovištích, nebo v bezprostřední blízkosti a také přímo uvnitř táborového areálu.¹³⁵

Za vykonanou práci vězňové nedostávali žádnou odměnu. Mzdu, která jim podle tarifů náležela, přijímal provozovatel tábora. Podobně nepodléhali vězňové pracující na stavbě silnice ani pojištění proti případným pracovním úrazům. Na dotaz v této věci odpověděla Úrazová pojišťovna dělnická, že je nebylo možno považovat za dělníky ve smyslu úrazového pojištění.¹³⁶

---

¹³² Kromě této trojice byli mezi vězni ještě další funkcionáři a funkcionářky, kterým velel nadmíru obávaný, vysoký a silný Jaroslav Daniel z Uničova: „Byli to Romové takoví poloněmečtí, víc němečtí jak čeští, takoví podvratáci; říkalo se jim Sinti, dělali se jako velice nad těma lidima.“ (Blíže v publikaci: NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 77.)

¹³³ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 76-77.

¹³⁴ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 84-85.

¹³⁵ Šlo především o lamačské a výkopové práce na stavbě nové silnice z Plzně do Moravské Ostravy a na silničním úseku Štěpánov nad Svratkou - Hodonín - Rozseč nad Kunštátem.

¹³⁶ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 100-101.

Denní rozvrh byl stanoven táborovým řádem.¹³⁷ V osobním volnu vězňové nesměli hrát karty, uzavírat sázky ani se věnovat zábavám, které by byly hlučné nebo mohly vést k hádkám nebo rvačkám. Při komunikaci s nadřízenými a v běžném hovoru mezi sebou vězňové měli mluvit německy či česky. Při večerce museli už vězni ležet na svých pryčnách, v kamnech se přestalo topit a v táboře se rozhostil naprostý noční klid.

Přestupky proti táborovému řádu musely být exemplárně trestány. Lehká provinění mohl velitel nebo jeho zástupce stíhat vyslovením důtky, odnětím poskytovaných výhod, zařazením na těžké nebo nepříjemné práce a vsazováním do táborové věznic po pracovní době. Za těžší trestné činy byl viník navržen do policejní preventivní vazby kriminálního ředitelství v Brně, což se stalo pokaždé, když vězeň uprchl a byl dopaden nebo když jiným napomáhal k útěku; z této vazby byli vězňové zařazováni do transportů tzv. asociálů, vypravovaných obvykle jednou za měsíc do koncentračního tábora v Auschwitz.¹³⁸

5.1.3. Rozdíl mezi kárnými pracovními, sběrnými a cikánskými tábory

Cikáni jako etnikum, které mělo být stejně jako další nežádoucí jevy ve společnosti (například prostitutky, žebráci či tuláci) eliminováno, respektive zcela odstraněno, byli jednoznačně označeni vládním nařízením č. 89/ 1942 Sb. z., o preventivním potírání zločinnosti, z 9. března 1942. O tomto vládním nařízení hovořím podrobněji v předchozích kapitolách. Pro úplnost uvádím, že tímto vládním nařízením byly dosavadní kárné pracovní tábory změněny na tábory sběrné, ve kterých měla být vykonávána preventivní policejní vazba. Podle § 6 nařízení mohou být do policejní preventivní vazby vzaty osoby, které ohrožují veřejnost svým asociálním chováním, podle následujícího odstavce tedy i Cikáni a osoby po způsobu cikánském kočující. Následně začali být Cikáni systematicky zařazováni do sběrných táborů. Dělo se tak nikoli jako v předešlém období pro jejich nepřizpůsobivost, ale nyní již jen z důvodu

---

¹³⁷ Chod tábora se řídil táborovým řádem, který byl velmi přísný a byl vytvořen podle říšského vzoru, kde již v tomto období byla obdobná zařízení pouze pro Cikány v provozu. Táborový řád vymezoval pravomoc říšských a protektorátních soudu, do které náležely trestné činy spáchané před příchodem do tábora, a do pravomoci kriminální ústředny v Praze náležely činy spáchané po příchodu do tábora. Kriminální ústředna v Praze tedy v takových případech rozhodla o učinění potřebných opatření. Tím bylo často zařazení do transportu, který směřoval do Osvětimi. (NEČAS, C. *Andro'oda taboris. Tragédie cikánských táborů v Letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 69-72.)

¹³⁸ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 103.

příslušnosti k této rase. Tím se napodobil německý vzor. Nucené držení ve sběrných táborech, které se od 1. srpna 1942 nazývali cikánskými tábory, probíhalo v neutěšených podmínkách a končilo transporty do vyhlazovacích táborů, zejména do Osvětimi na základě tzv. osvětimského výnosu.

Na rozdíl od předchozích typů internačních táborů (zprvu kárný pracovní, poté sběrný), byly tzv. cikánské tábory určeny nikoliv jen pro dospělé muže, ale pro celé romské rodiny, tedy včetně dětí a např. i těhotných žen. Ubytovací možnosti obou protektorátních cikánských táborů byly brzy po jejich otevření hrubě překročeny, také proto zde byly životní podmínky nesrovnatelně horší, než tomu bylo v předchozích typech táborů.

Těžká práce, nedostatečné přiděly jídla a vůbec otřesné životní podmínky způsobily, že v „cikánském táboře“ letským i hodonínském vypukly epidemie břišního a skvrnitého tyfu. Řada Romů tak zahynula ještě před jejich plánovaným odsunem. Jako první umíraly zejména děti, které trpěly podvýživou a celkovou slabostí.¹³⁹ V průběhu jara a léta 1943 byla většina zbývajících táborových vězňů v několika transportech deportována do Auschwitz-Birkenau; cikánské tábory mohly být poté zrušeny.

5.2. Himmlerův výnos o transportech Romů do Osvětimi

O části Romů, která nebyla na základě výnosu o boji proti cikánskému zlořádu poslána do cikánského tábora v Letech nebo Hodoníně, bylo rozhodnuto v prosinci 1942 výnosem říšského vůdce SS Heinricha Himmlera o deportacích Cikánů a cikánských míšenců do koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau (Osvětim-Březinka), kde byl k tomu účelu vytvořen speciální rodinný tzv. cikánský tábor. Himmler nařizoval internovat všechny „Cikány, cikánské míšence a německé příslušníky romských skupin balkánského původu“ v koncentračním táboře Auschwitz-Birkenau. Internace se neměla vztahovat na „čistokrevné“ Sinty a Lallery (německé Romy) a dále na Romy, kteří byli sezdáni s plnohodnotnými příslušnicemi německého národa nebo měli stálé zaměstnání a žili usazeně. Romové žijící na svobodě se však měli podrobit sterilizaci. Na Himmlerův výnos navázaly dne 29. ledna 1943 prováděcí předpisy, které formou

---

¹³⁹ Ke stravovacím a hygienickým podmínkám v táborech blíže: NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. nebo NEČAS, C. *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1994.

spěšného dopisu rozeslal z Berlína Hlavní úřad říšské bezpečnosti (RSHA).¹⁴⁰ V souladu se zněním obou těchto předpisů byla s neobyčejným úspěchem shromážděna základní statistika o tom, kolik žilo v Protektorátu Čechy a Morava „Cikánů a cikánských míšenců“, jakou měla tato populace biologickou strukturu a kdo z dospělých osob pracoval ve vojensky důležitých podnicích. Nařízení o deportaci se týkalo území Velkoněmecké říše, Protektorátu, Belgie, Holandska a Lucemburska.

Hlavní kriminálně policejní úřad německé kriminální policie v Brně si vyžádal statistické údaje 22. ledna 1943 v 16.15 hodin a jejich doručení termínoval do 13.00 hodin příštího dne. Šetření musely policejní úřady a četnické stanice provést prakticky přes noc. Deportace musely proběhnout co nejrychleji a pokud možno v krátkém časovém rozpětí. Celá otázka se projednávala poprvé na štábní poradě generálního velitele neuniformované protektorátní policie 2. února 1943, na niž byly s největší pravděpodobností vydány instrukce k sestavování jednotlivých transportů. Instrukce obdrželi inspektoři neuniformované protektorátní policie v Čechách a na Moravě 5. února 1943.¹⁴¹

Aby se zabránilo vyzrazení, byly všechny přípravné práce utajovány, odehrávaly se na důvěrných poradách a prováděcí pokyny se sdělovaly telefonáty nebo telegraficky. Předběžné seznamy těch, kteří připadali v úvahu pro deportace, byly sestavovány podle nedávného soupisu „Cikánů, cikánských míšenců a cikánským způsobem žijících osob“. Také většina ostatních dokladů byla nachystána předem a seřazena ve fasciklech podle jednotlivých rodin už onoho osudného 2. srpna 1942, který byl v úřední řeči pojmenován jako „*Tag der Erfassung der Zigeuner*“ (Den evidence Cikánů). Romové se o připraveném úderu dověděli teprve na poslední chvíli a snažili se čelit tragice své situace útekem na Slovensko. Podle nařízení bezpečnostních orgánů nesměli sice do 22. ledna 1943 v žádném případě měnit místa svého pobytu, výslovný zákaz byl však porušován a na moravsko-slovenském pomezí docházelo z jejich strany k přechodům hranic, které předpokládala obecní kriminální policie ve Zlíně a zmiňují se o nich i mnozí pamětníci. Proti útekům vydal generální velitel neuniformované policie

---

¹⁴⁰ HOŘÁK, M., JELÍNEK, T. *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí*. 1. vyd. Praha: Živá paměť v nakl. Galén, 2006. s. 50.

¹⁴¹ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 128-129.

31. března 1943 zvláštní rozkaz, podle něhož mohli policisté a četníci používat bez výstrahy služebních zbraní pokud se Romové pokusili o přechod na slovenské území.

Před vypravením každého transportu byli Romové se svými rodinami svázeni na tzv. sběrná místa, která se nacházela na periferiích nebo na místech poutajících na sebe co nejméně pozornosti.¹⁴²

Transporty protektorátních Romů můžeme rozdělit na dvě etapy. Nejprve byli odvezeni Romové žijící na svobodě a poté vězni cikánských táborů. Podle původního záměru mělo být pořadí transportů zřejmě opačné. Epidemie tyfu, která vypukla v obou táborech, vedla k přehodnocení tohoto plánu. První transporty s protektorátními Romy vyjely v březnu 1943, poslední na počátku roku 1944. Pokyny k sestavování transportů vydávala německá kriminální policie. Jejich vypravení zajišťovala protektorátní kriminální policie a četnictvo. Ve větších městech se železničním spojením byli po několik dnů shromažďováni romští muži, ženy a děti. Jedinci světlejší pleti měli naději, že budou z transportu vyjmutí, pakliže s tím vyslovila souhlas německá kriminální policie. Mnozí však této možnosti nevyužili a žádali, aby byli odvozeni se svými rodinami. Po sestavení transportu následovala cesta v nákladních vagónech bez jídla a pití k branám koncentračního tábora Auschwitz-Birkenau.¹⁴³

Z okupovaného pohraničí odjel jeden větší transport 19. března 1943, další Romové z tohoto území byli deportováni společně s německými a rakouskými Romy. Celkem tak bylo z českých zemí do koncentračního tábora Auschwitz I a II odvezeno přes 5 500 Romů.¹⁴⁴

Veškerý majetek deportovaných propadal ve prospěch Německé říše a disponovat s ním byla na Moravě oprávněna brněnská úřadovna Gestapa. Zabezpečení majetku měly provést jednotlivé obce.¹⁴⁵ Část zabaveného majetku opatrovalo kriminální ředitelství v Brně (majetek deportovaných v transportech ze 7. a 19. března 1943).

---

¹⁴² NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 130-131.

¹⁴³ HOŘÁK, M., JELÍNEK, T. *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí*. 1. vyd. Praha: Živá paměť v nakl. Galén, 2006. s. 51.

¹⁴⁴ ibidem

¹⁴⁵ Generální velitelství neuniformované protektorátní policie popsalo způsob nakládání s majetkem osob deportovaných do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau v dopise z 21. června 1943. Podle nařízení o potírání cikánského zlořádu ze dne 10. července 1942 měl být majetek deportovaných prodán ve veřejných dražbách obcemi, v jejichž katastru se nacházel. Výnosy z dražeb se ukládaly u příslušných soudů. Veškerý majetek deportovaných propadal ve prospěch říše.

Koncentrační tábory se nacházely západně od Krakova a jednalo se o komplex mnoha koncentračních táborů, které tvořily tři vzájemně propojené části. Základy k první z nich byly položeny už na jaře roku 1940 ve vzdálenosti jednoho kilometru od města Osvětim (*Auschwitz*). Byly vyhrazeny původně pro polské politické vězně rozmísťované odtud do nejrůznějších koncentračních táborů, později se stavebně rozšiřovaly a přeměnily ve značně rozsáhlý tábor nucené koncentrace a z toho nakonec vyrostl tábor kmenový (*Stammlager*), který hrál v celém příštím komplexu řídicí úlohu se společným velitelstvím, tzv. politickým oddělením a ústřední správou hospodářských a zbrojních podniků. Druhá část vznikala od konce roku 1941 asi tři kilometry od Osvětimi na katastru vystěhované a zbourané obce Březinka (*Birkenau*) a měla sloužit zpočátku k věznění válečných zajatců, později ke koncentraci a následnému vyhlazování Židů, politických odpůrců a tzv. asociálů včetně Romů. Třetí a poslední část se začala budovat v roce 1942 v tzv. zájmovém prostoru na území dalších vysídlovaných obcí Babice, Broszkowice, Budy, Harméze, Plawy a Rajsko. Celý komplex byl zprvu označován jediným názvem Auschwitz (od května 1943), později třemi jmény Auschwitz, Auschwitz-Birkenau a Auschwitz-Buna a nakonec opětně názvem Auschwitz, pod nímž byly spojeny obě části Auschwitz-Birkenau, a novým názvem Monowitz (od listopadu 1944).¹⁴⁶

Rodinný tábor Cikánů (*Zigeunerfamilienlager*) byl budován od konce roku 1941 a otevřen v únoru příštího roku, tedy krátce před svým dokončením.

V čele osvětimského táborového komplexu stál velitel, jemuž kromě vlastního velitelství (*Kommandatur*) podléhalo také táborové gestapo (*Politische Abteilung*), vedení táborů, kancelář pracovního nasazení, správa a dvanáct oddílů SS, používané ke střežení jednotlivých táborů a patřících tedy ke zvláštním Svazům umrlčí lebky (*Totenkopfverbände*). Velitelskou funkci zastávali důstojníci SS R. Hoss a po něm A. Liebehenschel. V každém táboře zaujímal nejvyšší postavení jeho vedoucí, který disponoval pravomocí nad činností svých podřízených a neomezenou mocí nad životem a smrtí internovaných vězňů. V řízení cikánského tábora se vystřídalo za 17 měsíců jeho trvání několik poddůstojníků SS s předchozími zkušenostmi ze služby v různých táborech osvětimského táborového komplexu.

---

¹⁴⁶ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 121.

Stejně jako všechny koncentrační tábory, byl také cikánský tábor výhradně v režii oddílů SS, jejichž pravou rukou se stala tzv. vězeňská samospráva. Ta se obvykle rekrutovala z krutých a společensky vykořeněných vězňů, hierarchizovaných příslušným označením podle svěřených funkcí a úkolů. Černé pásy nosili funkcionáři s nejvyšší mocí a privilegii. Všichni tito funkcionáři odpovídali za pořádek buď v celém táboře, nebo v jeho nemocničním úseku.¹⁴⁷

Za disciplínu a čistotu, za výdej jídla a za zjišťování počtu vězňů odpovídali tzv. starší bloku (*Blockaltester*), kteří nosili červené pásy. V této činnosti jim pomáhala světnická služba (*Stubendienst*). Žluté pásy byly označením funkcionářů, kteří dozírali na výkony příslušných pracovních skupin a byli odstupňováni jako kápové a předáci. Příslušníci tzv. vězeňské samosprávy byli osvobozeni od tělesné práce. Měli více jídla, které si doplňovali z rozkrádaných vězeňských přidělů a ze zabavených zásob židovských transportů. Dovedli si obstarat také cigarety a alkohol.

K označování vězňů sloužil proužek bílého plátna, na kterém byly graficky vyjádřeny tři symboly: trojúhelník, písmeno a číslo. Trojúhelník (slang. vinkl) byl obecným označením vězňů a jeho barva vyjadřovala příslušnou vězeňskou kategorii, červená politické vězně, zelená zločince z povolání, černá tzv. asociály¹⁴⁸, fialová malou skupinu duchovních a jehovistů a růžová homosexuály; nejpočetnější bili Židé označováni šesticípou hvězdou, tvořenou ze dvou trojúhelníků různých barev, z nichž žlutá označovala židovské vězně všeobecně a druhá odpovídala některé z výše uvedených kategorií. Romové byli považováni za živly štítící se práce (*arbeitsscheu*), a proto dostávali všichni černé trojúhelníky.¹⁴⁹ Písmena¹⁵⁰ a čísla nahrazovala kategorizaci a jména vězňů po celou dobu jejich pobytu v koncentračních táborech. Písmeno bylo napsáno vždy před vězeňským číslem.

---

¹⁴⁷ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 127.

¹⁴⁸ Pojem asociálnosti byl v jejich případě značně široký a zahrnoval kromě osob ze společenské periferie také všechny příslušníky usdlých romských rodin, kteří měli stálé zdroje obživy, trvalé příbytky a určitou úroveň vzdělání.

¹⁴⁹ NEČAS, C. *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 148-149.

¹⁵⁰ Číslování se provádělo v několika sériích, opatřovaných písmeny velké abecedy. Židům byla čísla vydávána v sériích A a B, zatímco vězňové v tzv. převýchově byli číslováni v sérii E (Erziehungshaftling), sovětské váleční zajatci v sérii R (Russe-Kriegsgefangene) a Romové v sérii Z (Ziguener). (NEČAS, C. *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 149.

Táborový režim začal okolo 4.00 hodin údery gongu, po nichž nastalo nelítostné buzení. Krannímu apelu se museli postavit do přesně vymezených řad, aby se tak usnadnilo jejich počítání.

Všichni práceschopní vězňové museli pracovat. Jenom menší skupina vězňů a vězeňkyň trvale pracovala v různých táborových zařízeních, početnější skupiny byly nasazovány na práce uvnitř a někdy nepravidelně nebo výjimečně také vně tábora. Masa ostatních vězňů byla zbavena jakéhokoliv pracovního zvýhodnění, neboť pracovala poměrně velmi málo a nanejvýš příležitostně. Muže a ženy nasazovali na nejrůznější dokončovací práce v táboře, jako byla výstavba umývárén a tzv. sauny, budování táborové silnice a odvodňovacích příkopů, úprava prostranství mezi bloky a kolem táborového příslušenství, výkopy k instalování nemocničního vodovodu a elektrického vedení apod. Nechyběli však ani bezúčelné a vleklé práce, jako bylo přenášení těžkých nákladů z jednoho místa na druhé, přehazování hlíny a kamení apod.¹⁵¹

Po návratu z práce následovaly večerní apely, které byly nekonečné zvláště tehdy, když se při nich zjistilo, že některý vězeň chyběl nebo uprchl. Jakmile skončil večerní apel, měli vězňové osobní volno. Údery gongu ohlásily asi ve 21.00 hodin noční klid, během něhož bylo přísně zakázáno opouštět obytné bloky. Každý, kdo se vzepřel táborovému teroru, byl nemilosrdně potrestán.

V cikánském táboře na rozdíl od jiných koncentračních táborů nedošla tzv. zničující práce plného uplatnění. Jestliže byl tábor i přesto vyhlazovacím zařízením (*Vernichtungslager*), splňoval své vražedné poslání katastrofálními hygienickými a především stravovacími poměry.

Po válce se podle dostupných údajů vrátilo necelých 600 lidí vězněných pro svůj údajný cikánský původ, tedy přibližně 10% z celkového počtu osob označených na území protektorátu za Cikány a cikánské míšence.¹⁵²

---

¹⁵¹ NEČAS, C. *Holocaust českých Romů*. 1.vyd. Praha: PROSTOR, 1999. s. 155.

¹⁵² HOŘÁK, M., JELÍNEK, T. *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí*. 1. vyd. Praha: Živá paměť v nakl. Galén, 2006. s. 51.

6. Závěr

V komplexu osvětimských koncentračních táborů zemřelo téměř 20 000 Romů z celé Evropy. Celkový počet romských obětí druhé světové války se odhaduje na 500 000. Skupina českých a moravských Romů byla jako celek v podstatě zlikvidována. Z původních evidovaných 6 500 Romů žijících na území Čech a Moravy bylo ponecháno za války na svobodě pouze 300 osob. Pronásledování unikli jen díky šťastné náhodě, ukrývání, nebo úplné asimilaci. Převážná většina Romů, více než 3 000 mužů, žen a dětí, však zahynula na následky těžké práce, zoufalých životních podmínek v táborech, nebo byla zavražděna v plynových komorách koncentračního tábora. Po válce se domů vrátilo pouze asi 500 deportovaných českých Romů. Poválečná romská populace v Čechách a na Moravě se následkem nacistického řešení cikánské otázky snížila na asi 800 osob.¹⁵³

I přes všechny nesnáze, které Romy v minulosti potkaly, by zřejmě nikoho nenapadlo, jak daleko může nenávist vůči nim zajít. Holocaust je symbolem jednoho z nejhrůznějších zločinů v dějinách lidstva.

Zpočátku byli Romové v Evropě přijímáni s jistou dávkou blahosklonnosti a pochopení. Nicméně jejich odlišnost (zvyky, způsoby projevu, odívání, celkový vzhled, tmavá pigmentace kůže, vlasů a očí, nesrozumitelný jazyk) a obecně lidský strach z neznáma vyvolávaly jisté antipatie.

V období první republiky byli Romové chápáni jako potenciální kriminálníci, což pramenilo nejen z jejich kočovného způsobu života, který snadno zamaskoval případný delikt a ztížil dopadení pachatele, ale i ze způsobu obživy. Tento postoj se promítl i v zákoně č. 117/ 1927 Sb., o potulných cikánech, který zakládal evidenční povinnost osob starších 14 let, podroboval jejich kočování a případné usídlování správnímu dohledu, vylučoval držení zbraní a střeliva, stanovoval povinnost podřídit se případnému soupisu, apod. Tento předpis byl užíván až do roku 1950.

Období následující, tedy období druhé republiky bylo charakterizováno postupnou radikalizací názoru na Romy, do které se promítaly i politické zvraty tohoto období. Radikalizace názoru vyústila v nařízení č. 223/1938 Sb., o pracovních útvarech, a nařízení č. 72/ 1939 Sb., o kárných pracovních táborech, které bylo až v období

---

¹⁵³ HOŘÁK, M., JELÍNEK, T. *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí*. 1. vyd. Praha: Živá paměť v nakl. Galén, 2006. s. 53.

protektorátním novelizováno a použito jako legislativní podklad pro založení kárných pracovních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Tyto dva tábory byly později změněny na tábory sběrné a ještě později na tábory cikánské.

Krátce po prohlášení Protektorátu byla zdůrazněna povinnost správních úřadů sledovat život a chování Romů. Následně bylo zakázáno kočování a Romové byli vyzváni k usazení pod pohrůžkou zařazení do kárného pracovního tábora. V tomto období se na našem území objevuje prvek rasové diskriminace. Dosud byl vznik více či méně restriktivních norem odůvodněn způsobem života Romů a jejich kulturní odlišností, a nyní jsou normy koncipovány na principu rasovém, resp. etnickém, stejně jako jsou koncipovány, v té době již na našem území platné, normy říšské. Po násilném usazení Romů byla zahájena jejich likvidace. Nařízením č. 89/ 1942 Sb., o preventivním potírání zločinnosti, byli Romové označeni za osoby, které ohrožují veřejnost svým asociálním chováním, a jako takoví zařazováni do preventivní policejní vazby, která byla vykonávána ve zvláštních sběrných táborech. Na zvláštní sběrné tábory byly změněny původní kárné pracovní tábory. V srpnu roku 1942 proběhl soupis Romů na území Protektorátu, kterým byly získány poměrně přesné informace o všech Romech na našem území. Podle této evidence pak začali být zařazováni do transportů, nebo do sběrných táborů v Letech a v Hodoníně. Od roku 1943 bylo rasové pronásledování Romů nezastřené a odvíjelo se od příslušnosti jednotlivých osob k tomuto etniku. Cíl zlikvidovat Romy na našem území byl proveden s děsivou důkladností.

Těsně po válce na území Čech a Moravy prakticky žádní Romové nežili. Ti, kteří se vrátili z koncentračních táborů, se postupně roztrousili mezi ostatním obyvatelstvem a víceméně s ním splynuli. Později začali přicházet Romové ze Slovenska, kteří byli odlišní od integrované skupiny českých Romů – jejich způsob života byl ovlivněn životem v izolovaných osadách na okrajích slovenských obcí. K migracím slovenských Romů docházelo od konce války až do rozdělení československé federace – někdy plánovaně, jindy živelně.

Proces asimilace byl vůči Romům praktikovaný po celá desetiletí komunistického režimu. Neváhalo se používat metod vskutku „nenásilných“ – sterilizace bez vědomí žen, odnímání dětí kvůli nevyhovujícímu prostředí pro výchovu (viděno pohledem majority) apod. Výsledkem bylo, že Romové opustili své tradice, přestali nabízet svá tradiční řemesla, v nichž dosáhli skutečného úspěchu a místo toho se mezi nimi

rozšířily nové jevy jako např. prostituce a odkládání dětí do dětských domovů, což byly jevy dříve v této komunitě zakázané. Romové se z rozhodnutí majority museli vzdát svého tradičního života, svých zvyklostí, i když přijetí nových hodnot neprobíhalo a neprobíhá tak rychle, jako odvrhnutí těch starých.

V letech 2001-2002 realizovala společnost Člověk v tísni projekt „*Pomoc romským žadatelům o odškodnění nacistického bezpráví za 2. světové války*“. Během projektu navštívili spolupracovníci společnosti zhruba 1 600 romských pamětníků a pomohli jim zapsat výpovědi a vyplnit dokumentaci potřebnou k předložení žádosti o odškodnění. Tou dobou probíhaly v České republice paralelně dva odškodňovací programy. Nárok na odškodnění bylo možné uplatnit u německé nadace *Erinnerung, Verantwortung und Zukunft* (Připomínka, odpovědnost a budoucnost) prostřednictvím její partnerské organizace Česko-německý fond budoucnosti (ČNFB), a také u fondu švýcarských bank *Holocaust Victim Assets Programme Swiss Bank* (Program odškodnění romského holocaustu švýcarských bank) prostřednictvím Mezinárodní organizace pro migraci (IOM).¹⁵⁴

Nárok na odškodnění mohli uplatnit ti, kteří za války museli vykonávat otrocké nebo nucené práce (ČNFB, IOM), byli vězněni v koncentračních táborech (ČNFB, IOM) anebo byli jiným způsobem pronásledováni z rasových, politických či náboženských důvodů (ČNFB).¹⁵⁵

Romští žadatelé z České republiky splňovali většinou podmínky pronásledování z rasových důvodů, nuceného nasazení ve prospěch německé armády spojené s další perzekucí a v některých případech také věznění v koncentračních táborech, deportace na nucené práce do Německa a nucené nasazení na otrocké práce v internačních, pracovních-výchovných a podobných táborech. Ovšem naprostá většina romských žadatelů z České republiky válku prožila na Slovensku, odkud přišli do Česka po válce.

---

¹⁵⁴ Člověk v tísni, o. p. s. *Odškodnění obětí za války*. [online] [cit. 2011-05-26]. Dostupné z: <<http://www.clovekv tisni.cz/index2.php?id=249>>

¹⁵⁵ „*Situace pro nás není dnes moc růžová. Po válce Češi nepřijímali moc dobře lidi, kteří byli v koncentračních táborech. Za komunistů bylo lepší, ale teď je to zas špatné. Jestli jsem dostala nějaké odškodnění za to, že jsem byla v Letech a že mi tam zemřelo šest mých dětí? Povím vám to. Moje dcera jela na vládní úřad, aby vyzvedla žádost pro odškodnění, když se loni objevily v novinách články, že po padesáti letech vláda uvolnila nějaké fondy. Ale byrokrati na úřadě řekli mé dceři, že nemám žádné právo na odškodnění, protože jsem nebyla politickým vězněm. Ztratila jsem v Letech šest dětí. Mě a manžela hrozně bili dozorcí. Dostali jsme v Letech tyfus. Ale nemáme žádné právo na kompenzaci.*“ (POLANSKY, P. *Tíživé mlčení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství G plus G, 1998. s. 127.)

Pro uznání nároku bylo nezbytné, aby žadatelé své utrpení za války nějakým způsobem doložili. Naprostá většina z nich toho však nebyla schopna jiným způsobem než poskytnutím vlastních vzpomínek. Proto se společnost Člověk v tísni dohodla s ČNFB, že navštíví pamětníky, jejich vzpomínky nahraje a následně zpracuje formou osobních výpovědí. Ty pak nahradily chybějící doklady.

Dodnes jsou tábory v Letech a Hodoníně pro Romy velmi citlivým tématem. Domnívám se, že práce muže přispět nejen k lepšimu porozumění současné společnosti, ale především k poznání norem, upravujících zákonné postavení Romů jak v období Protektorátu, tak i v období které mu předcházelo. Může posloužit jako východisko pro další výzkum, především proto, že jsem při studiu rozmanité literatury o Romech nacházela mnoho obecných proklamací či stále shodně opakující se historická fakta a postrádala objektivně psané dílo, které by vycházelo pouze z postupně se vyvíjející legislativy a bylo prosto citových zabarvení.

I když toho bylo o holocaustu napsáno mnoho, je nutné jej neustále připomínat i dalším generacím neboť slovy Laurence Reese: *„Brzy se k těm, kdo byli v táboře zavražděni, připojí i poslední z přeživších a poslední pachatel. Na této zemi nezůstane nikdo, kdo by měl na ono místo osobní vzpomínky. A až se to stane, hrozí, že se tato historie spojí se vzdálenější minulostí a stane se pouze jednou z mnoha hrůz.“*¹⁵⁶

---

¹⁵⁶ REES, L. *Osvětim:nacisté a konečné řešení*. 1. vyd. Praha: Europemedia group, 2005. s. 286.

7. Resumé

When you pick any topic related to Roma issues is often the writer, author, a citizen gets on very thin ice. Although Roma are an integral part of the our Czech population, their existence continues to provoke great debate. The position of Roma has undergone dramatic reversals of tolerance, despite attempts to eradicate their pursuit of their assimilation. The only similar effort failed and Roma to this day often remain on the margins of our society as in past centuries.

Although the work focuses on the legal status of Roma in the Protectorate of Bohemia and Moravia, consider it important to briefly outline the history of the Roma in our country and the formation of anti-Semitism and racism in the 19th and 20 century, as all had considerable influence on their fate.

First chapter deals with the conception and development of anti-Semitism and Nazi ideology. The ideology of German National Socialism was based on the concept of German Aryan racial superiority over other nations. The Nazis just drew on the tradition of modern European racism and anti-Semitism. Another point is the development of Germany's racial policies and its principles, which led to the emergence of the Nazi research institutions dealing with Gypsies. The chapter also contains a definition of "Gypsy" and "Jew" and compares their status in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

Second chapter deals with the legal status of Roma against creation a protectorate. Adjusts the period just before the establishment of the Czechoslovak Republic, which identifies the most important legislation pertaining to the Gypsies. Important period, however, is the creation of Czechoslovakia, which was accepted in one of the most important laws, which I deal in this work, Law No. 117/1927 of the wandering gypsies. Turning point is 1933, which was the Third Reich and the Nazis came to power. Equally important are other legal provisions such as the Law against gypsy disaster or the law of punitive labor camps.

Third chapter provides the legal status of Roma in the Protectorate of Bohemia and Moravia. One limitation of the prohibition of forced migration and settling, commanded to Roma within two months of permanent residence and migration left.

This step was to clarify the situation and develop a clear idea of how many people will be subject to forced concentration and subsequent "final solution". A separate subsection is devoted to the law on preventive combating of crime, which for punitive labor camps became the Gypsy camps. Furthermore, came into force other anti-Gypsy measures, such as combat craft begging and vagrancy. The last subchapter is devoted to the Nazi persecution of Roma property, which differed from the persecution of Jewish property. The main reason was that the vast majority of the Protectorate of Roma living in poor conditions, so that was not theirs, like their Jewish fellow citizens, property, after which the Nazis could feel desire.

Fourth chapter deals with the internment of Roma in the Protectorate disciplinary, then Gypsy camps, who were in Lety near Pisek and Hodonin near Kunštát. Here is described not only the life of the Roma in the camp, but mainly composed of personnel, provision of camp order and preparing for the final solution of the Gypsy question. The camps serve as a place of concentration of Roma before their deportation to extermination camp in Auschwitz. A portion of the Roma, not to yield to the fight against the Gypsy nuisance sent a gypsy camp in Lety and Hodonin, it was decided in December 1942 decree of the Reich SS leader Heinrich Himmler, the deportation of Gypsies and gypsy half-breeds in the concentration camp Auschwitz-Birkenau (Auschwitz-Birkenau), where the purpose was to create a special so-called Gypsy family camp. This yield and Gypsy camp in detail is the last subsection, which I deal in my work.

8. Prameny

8.1. Monografie

- **DANIEL, B.** *Dějiny Romů*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1994. 199 s.
- **DORING, H.** *Die Zigeuner im NS-Staat*. Hamburk, 1964. 195 s.
- **FRASER, A.** *Cikáni*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 374 s.
- **GILBERT, M.** *Židé ve 20. století*. Praha : BASET, 2003. 376 s.
- **HEYWOOD, A.** *Politologické ideologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 362 s.
- **HITLER, A.** *Můj boj: dva svazky v jednom*. První svazek, Účtování. Druhý svazek, Národně-socialistické hnutí. Přeložil Slavomír Michalčík. Pohořelice: Otakar II. 2000. 507 s.
- **HORÁKOVÁ, M., SALÁK, P., SCHELLE, K., TAUCHEN, J.** *Protektorát Čechy a Morava- jedna z nejtragičtějších kapitol českých a moravských dějin*. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2010. 139 s.
- **HOŘÁK, M., JELÍNEK, T.** *Nacistická perzekuce obyvatel českých zemí*. Praha: Nakladatelství Galén, 2006. 80 s.
- **KÁRNÝ, M.** *„Konečné řešení“, genocida českých Židů v německé protektorátní politice*. Praha: Nakladatelství Academia, 1991. 199 s.
- **KENRICK, D., PUXON, G.** *Cikáni pod hákovým křížem*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000. 179 s.
- **LHOTKA, P.** *Majetek Romů zabavený nacisty v Protektorátu Čechy a Morava 1939-1945*. 2002. s. 75. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta.
- **MARŠÁLEK, P.** *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 2002. 347 s.
- **NEČAS, C.** *Nad osudem českých a slovenských Cikánů*. Brno: Masarykova univerzita, 1981.
- **NEČAS, C.** *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 220 s.
- **NEČAS, C.** *Andro'oda taboris. Tragédie cikánských táborů v letech a v Hodoníně*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 163 s.
- **NEČAS, C.** *Historický kalendář: dějiny českých Romů v datech*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. 123 s.
- **NEČAS, C.** *Holocaust českých Romů*. Praha: PROSTOR, 1999. 172 s.
- **NEČAS, C.** *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. Brno: Matice moravská, 2005. 475 s.

- *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 1942*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1942.
- *Ottův slovník naučný*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství J. Otto, 1892.
- **PAVLÁT, L.** Židé: Dějiny a kultura. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007. 160 s.
- **POLANSKY, P.** *Tíživé mlčení*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství G plus G, 1998. 254 s.
- **PROCTOR, R.** Rasová hygiena – Lékařství v době nacismu. Praha: Academia, 2009. 432 s.
- **REES, L.** Osvětim: nacisté a konečné řešení. Praha: Europemedia group, 2005. 336 s.
- **SHELLE, K., TAUCHEN, J.** *Grundriss der Tschechoslowakischen Rechtsgeschichte*. München (SRN), Verlag Dr. Hut, 2009. 196 s.
- **SHELLE, K., TAUCHEN, J.** *Recht und Verwaltung im Protektorat Böhmen und Mähren*. München (SRN), Verlag Dr. Hut, 2009. 124 s.
- **SHELLE, K., VOJÁČEK, L.** České právní dějiny do roku 1945. 1. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2007. 218 s.
- **VOSSEN, R.** *Ziguener*. 1. vyd. Frankfurt nad Mohanem, 1983. 70 s.
- *Všeobecná encyklopedie UNIVERSUM*. Praha: Odeon, 2000.

8.2. Články v časopisech a sbornících

- Dispozice židovským majetkem. *Právní prakse*. 1938-1939, roč. 3, s. 257-258.
- Exekuce a předpisy o židovském majetku. *Právní prakse*. 1940-1941, roč. 5, s. 123-128.
- **JANÁČEK, L.** Krádež polních a lesních plodin a její poměr k polnímu a lesnímu pychu. *Právní prakse*. 1943-1944, roč. 8, s. 105-111.
- **LHOTKA, P.** Pojem cikána v právních normách od začátku 20. Století do roku 1945. 2009. In: *SbFF- Ostrava*. 2009, č. 16, s. 229-246.
- **LOEBENSTEIN, E.** Právo na ochranu krve v Protektorátu Čechy a Morava a jeho praktická aplikace, zejména na protektorátní příslušníky. *Právní prakse*. 1941-1942, roč. 6, s. 7-10.
- **MILTON, S.** Nazi policies towards Roma and Sinti, 1933-1945, In: *Journal of the Gypsy Lore Society*. 1992, roč. 5, č. 2.
- Národní archiv Praha (NA), fond Ministerstvo vnitra, Stará registratura, kart. (= MV SR) 1318, sign. 13/4/7, 1925-30, sdělení ZČV Morava ze dne 5. 2. 1923, zpráva četnického štábního důstojníka v Brně pplk. O. Bláhy ze dne 18. 12. 1926.
- **NEČAS, C.** Die tsechechischen und slowakischen Roma im Dritter Reich. In: *Dritter Welt-Roma-Kongress*. Gottingen, 1981, s. 62-64.

- Preventivní potírání zločinů policií. *VŠEHRD, časopis českých právníků*. 1941, roč. 22, s. 26.
- **ŠKODOVÁ, L., TAUCHEN, J.** *Nucené sterilizace ve Třetí říši - zločin na základě zákona*. In: Europeanization of the national law, the Lisbon treaty and some other legal issues. Conference proceedings from the COFOLA 2008 conference. Brno, Masarykova univerzita 2008, s. 1152 – 1162.
- **TAUCHEN, J.** Einige Bemerkungen zur Entwicklung des Arbeitsrechts im Protektorat Böhmen und Mähren (*Pracovní právo v Protektorátu Čechy a Morava*). In: *Journal on European history in law*. 2010, roč. 1, č. 2. s. 52-54.
- **TAUCHEN, J.** *Diskriminace Židů v pracovním právu v Protektorátu Čechy a Morava*. In: COFOLA 2010: the Conference Proceeding. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010.
- Upevňování německého národního živlu. *Právní prakse*. 1940-1941, roč. 5, s. 93-94.
- Výstavba právního a hospodářského řádu Velkoněmecké Říše, Rozsah účinnosti zákona na ochranu německé krve a německé cti v Protektorátě Čechy a Morava. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1942, roč. 25, s. 1-2.
- Zákon o potulných cikánech. *VŠEHRD, časopis českých právníků*. 1928. roč. 9, s. 28.
- Zjišťování stavu cikánů a cikánských míšenců v Říši. *VŠEHRD, časopis českých právníků*. 1941, roč. 22, č. 1-10, s. 146-147.

8.3. Ostatní internetové zdroje

- *Cikáni a Rómové*. [online]. [citováno 2011-05-16]. Dostupné z: <<http://kmotrdrobek.jex.cz/menu/cikani-a-romove>>
- HONZÁKOVÁ, J. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*. [online]. Internetová verze 2001. [citováno 2011-05-15]. Dostupný z: <<http://www.libri.cz/databaze/kdo20/list.php?od=v&start=30&count=1>>
- HORVÁTOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. Projekt: Varianty, Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s. 2002. s. 191. Dostupné také z: <<http://www.varianty.cz/cdrom/podkapitoly/b02romove/17.pdf>>
- Institut Tereziánské iniciativy. *Holocaust*. Dostupné z: <<http://www.holocaust.cz>>
- *Judaismus*. Dostupné z: <www.iencyklopedie.cz/judaismus/>
- RICKMANN, A. S. Rassenpflege im völkischen Staat, *Vom Verhältnis der Rassenhygiene zur nationalsozialistischen Politik*. 2002. 377 s. Disertační práce. Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn. Vedoucí práce Professor Dr. M. Schneider. Dostupné také: <<http://hss.ulb.uni-bonn.de/2002/0091/0091.htm>>

- Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/stenprot/101schuz/obsah.htm>>
- Zpravodajský server Romea.cz. Dostupné z: <<http://www.romea.cz>>

8.4. Právní předpisy a judikatura

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, Kr II 656/22, [Vážný 1012 tr.].
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, č.j. 1541/40 ze dne 8. 7. 1942, citováno podle ASPI-systému právních informací, verze 11 Pro Windows, ASPI ID: JUD17626CZ, ASPI a.s., Praha, 2008.
- Zákon č. 105/1863 ř.z., o právu domovském.
- Zákon č. 108/1873 ř.z., kterým se vydávají nařízení podle policejního trestního práva proti zahalečům a tulákům.
- Zákon č. 89/1885 ř.z., o robotárnách a polepšovnicích (tulácký zákon), ve znění čl. II zákona č. 102/1929 Sb.
- Výnos rakouského ministerstva vnitra ze dne 14. září 1888, č. 14015/1887, o potírání cikánské trýzně.
- Vlady nařízení č. 21/1921 Sb., ze dne 20. ledna 1921, o vydání předpisů, o ochraně před morem skotu.
- Vládní nařízení č. 198/1922 Sb., ze dne 14. července 1922, o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky.
- Zákon č. 117/1927 Sb., ze dne 15. července 1927, o potulných cikánech.
- Vládního nařízení č. 68/1928 Sb., ze dne 26. dubna 1928, jímž se provádí zákon ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb., o potulných cikánech.
- Zákon Říš. z. I., S. 529, ze dne 14. července 1933, o obraně proti dědičně zatíženému potomstvu.
- Zákon Říš. z. I., S. 1146, ze dne 15. září 1935, o ochraně německé krve a německé cti.
- Zákon, ze dne 15. září 1935, o říšském občanství.
- Prováděcí nařízení Říš. z. I., S. 1333, ze dne 14. listopadu 1935, k zákonu o říšském občanství.
- Vládního nařízení č. 223/38 Sb., ze dne 11. října 1938, o pracovních útvarech.
- Vlady nařízení č. 72/1939 Sb., ze dne 2. března 1939, o kárných pracovních táborech, ve znění vládního nařízení č. 188/1939.
- Výnos vůdce a kancléře Adolfa Hitlera č. 75/1939 Sb., ze dne 16. března 1939, o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

- Oběžník Zemského úřadu v Praze, ze dne 10. června 1939, čís. 36/152 ai 38, odd. 22, jímž byl okresním úřadům a vládním policejním úřadům uložen zvýšený dozor na potulné Cikány.
- Nařízení říšského protektora č. 6/1939, ze dne 21. června 1939, o nakládání s majetkem Židů v Protektorátu Čechy a Morava.
- Pokyny ministerstva vnitra, ze dne 2. srpna 1939, vydané oběžníkem č. 38.293/1939-6, o potírání řemeslné žebroty a tuláctví.
- Výnos říšského protektora, ze dne 1. září 1939, o vybudování německé správy a německé bezpečnostní policie.
- Výnos ministerstva vnitra, čís. 64.362/39-5, ze dne 30. listopadu 1939, aby se Romové do dvou měsíců trvale usadili a zanechali kočování.
- Vyhláška Zemského úřadu v Brně Číslo: 2410/I-7, ze dne 2. března 1940, o zákazu kočování Cikánů.
- Nařízení říšského protektora, ze dne 20. září 1940, o potírání zločinů policií v Protektorátu Čechy a Morava, ve znění nařízení z 11. listopadu 1941.
- Nařízení k provedení zákona Říš. z. I., S. 384, ze dne 5. července 1941, na ochranu německé krve.
- Vládní nařízení č. 85/1942 Sb., ze dne 7. března 1942, kterým se vydávají další předpisy o Židech a židovských míšencích.
- Vládní nařízení č. 89/42 Sb., ze dne 9. března 1942, o preventivním potírání zločinnosti.
- Oběžník ministerstva vnitra č. D-1520-22/6-42-V/4., ze dne 24. června 1942, o boji proti cikánskému zlořádu.
- Nařízení č. 136/1942, ze dne 4. července 1942, o právním postavení Židů ve veřejném životě.
- Výnos protektorátní policie, ze dne 10. července 1942, o potírání cikánského zlořádu.
- Vládní nařízení č. 260/1942 Sb., ze dne 17. července 1942, o zaměstnávání Židů.
- Nařízení H. Himmlera, z 16. prosince 1942, o zasílání Cikánů a cikánských míšenců do koncentračního tábora Auschwitz II.- Birkenau.
- Prováděcí předpis VA2 Nr. 59/43 g., ze dne 29. února 1943, k nařízení o zasílání Cikánů a cikánských míšenců do koncentračního tábora Auschwitz II.- Birkenau
- Vládní nařízení č. 105/1943 Sb., ze dne 22. dubna 1943, o srážce důchodové ze mzdy.
- Vládní nařízení č. 119/43 Sb., ze dne 3. května 1943, o vybírání sociální vyrovnávací dávky v Protektorátu Čechy a Morava.
- Vládní nařízení č. 233/1943 Sb., ze dne 9. srpna 1943, o dani důchodové.
- Vládní nařízení č. 250/1943 Sb., ze dne 27. srpna 1943, o podpoře při včleňování do práce.

- Nařízení Generálního velitele protektorátní neuniformované policie, ze dne 20. dubna 1944, k provedení nařízení o potírání cikánského zlořádu z 22. 6. 1942.
- Vládní nařízení č. 239/44 Sb., ze dne 13. října 1944, o opatření proti osobám štítícím se práce v zemědělství a lesnictví.
- Dekret presidenta republiky, ze dne 13. října 1945, o úpravě přímých daní za kalendářní roky 1942 až 1944 a o úpravě poplatků a daní obchodových.